

MONARŞİYİ AKILLA YÖNETMEK: HABSBURG MODERNLEŞMESİNDE DOĞAL HUKUK VE POLİZEİWISSENSCHAFT'IN ROLÜ

Mehmet SOLAK*

ÖZ

Bu makale, Habsburg Monarşisi'nin 1740-1790 yılları arasında "aydınlanmış mutlakiyet" olarak kodlanan dönemdeki kurumsal dönüşümünü, sürece yön veren entelektüel ve doktriner dinamikler ışığında analiz etmektedir. Çalışmanın özgün değeri, modernleşme hamlelerini salt idarî veya askerî bir tepki olmanın ötesine taşıyarak, Christian Wolff'un sistematikleştirdiği Doğal Hukuk (*Naturrecht*) doktrini ile Kameralizm çerçevesinde şekillenen Kamu Düzeni ve Güvenlik Bilimi'nin (*Polizeiwissenschaft*) devlet pratiğine organik biçimde nasıl nüfuz ettiğini ortaya koymasında yatmaktadır. Dolayısıyla makale, reformları hükümdar ve seçkin bürokratların (Haugwitz, Kaunitz, Sonnenfels) öncülüğünde yürütülen ve "devlet aklı" (*ratio status*) ile temellendirilen entelektüel bir proje olarak yeniden okumaktadır. Çalışma, tarihsel analizi felsefi ve kurumsal boyutlarla birleştiren disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemektedir. Bu bağlamda diyalektik bir gelişim çizgisi izleyen üç aşamalı saltanat dönemi—Maria Theresia'nın pragmatizmi, II. Joseph'in radikalizmi ve II. Leopold'un sentezi—üzerinden karşılaştırmalı bir çerçeve sunar. Zira teorik metinler, üniversite müfredatları ve devlet adamlarının entelektüel formasyonu ile somut reform uygulamaları (kadaastro, malî - idarî yeniden yapılanma) arasındaki nedensel bağlar titizlikle incelenmektedir. Öte yandan yönetim ve kurumsal dönüşüm analizi, merkezileştirici reformların—*Directorium in publicis et cameralibus* ve sonrasında *Staatsrat*'ın kuruluşu örneklerinde olduğu gibi—İç Avusturya ve Bohemya topraklarında köklü biçimde uygulandığını göstermektedir. Diğer taraftan Macaristan Krallığı ve Banska Hırvatistan gibi bölgelerde ise jeopolitik hassasiyetler ve geleneksel özerklikler nedeniyle stratejik bir dışlama ve dolaylı nüfuz politikası izlenmiştir. Bu durum monarşinin çok uluslu yapısında merkezî irade ile yerel ayrıcalıklar (*Stände*) arasındaki gerilimli dengenin kurumsal tezahürünü yansıtmaktadır. Nitekim çalışmanın vurguladığı yaygın etki, bu dönüşümün salt askerî- malî kapasite artırımıyla sınırlı kalmadığıdır. Zira eğitimin devletleştirilmesi, hukukun rasyonalizasyonu, vergilendirme mantığının değişimi ve toplum mühendisliği idealleri üzerinden, devlet-toplum-birey ilişkisini yeniden tanımlayan bütüncül bir modernleşme sürecini temsil etmektedir. Bu süreç Habsburg Monarşisi'nin kısa vadede ayakta kalmasını sağlamakla kalmamış, XIX. yüzyılda karşılaşılabilecek milliyetçilik temelli sınamalara hazırlık için gerekli idarî ve hukuki altyapıyı inşa etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Habsburg Monarşisi, Aydınlanmış Mutlakiyet, Kurumsal Dönüşüm, Kameralizm, Doğal Hukuk (*Naturrecht*), Merkezleşme.

GOVERNING MONARCHY THROUGH REASON: THE ROLE OF NATURAL LAW AND *POLIZEIWISSENSCHAFT* IN HABSBURG MODERNIZATION

ABSTRACT

This article analyzes the institutional transformation of the Habsburg Monarchy during the period coded as "enlightened absolutism" between 1740 and 1790, in light of the intellectual and doctrinal dynamics that shaped the process. The study's originality lies in its demonstration of how the modernization initiatives extended beyond mere administrative or military responses, revealing the organic manner in which the doctrine of *Natural Law* (*Naturrecht*), systematized by Christian Wolff, and the *Science of Public Order and Security* (*Polizeiwissenschaft*), developed

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 06.10.2025

Yayına Kabul Tarihi: 23.12.2025

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, BOLU,

ORCID ID: 0000-0001-5304-7353, E-posta: mehmetsolak09@yahoo.com

within the framework of Cameralism, permeated the practical operations of the state. Accordingly, the article reinterprets the reforms as an intellectual project grounded in *reason of state* (*ratio status*), and carried out under the leadership of the monarch and a cadre of elite bureaucrats such as Haugwitz, Kaunitz, and Sonnenfels.

Adopting an interdisciplinary approach that combines historical analysis with philosophical and institutional dimensions, the study presents a comparative framework through the three-stage reign that follows a dialectical trajectory: the pragmatism of Maria Theresa, the radicalism of Joseph II, and the synthesis of Leopold II. In this respect, it meticulously investigates the causal links between theoretical texts, university curricula, and the intellectual formation of statesmen, on the one hand, and the concrete implementation of reforms—such as cadastral surveys and fiscal-administrative reorganization—on the other. Furthermore, the analysis of governance and institutional transformation demonstrates that centralizing reforms—exemplified by the establishment of the *Directorium in publicis et cameralibus* and subsequently the *Staatsrat*—were deeply implemented in Inner Austrian and Bohemian territories. In contrast, in regions such as the Kingdom of Hungary and Banska Croatia, a policy of strategic exclusion and indirect influence was pursued due to geopolitical sensitivities and entrenched traditional autonomies. This situation reflects the institutional manifestation of the tense equilibrium between central authority and local privileges (*Stände*) within the multiethnic structure of the monarchy.

Indeed, the study underscores that the scope of this transformation was not confined to a mere increase in military or fiscal capacity. Through the state control of education, the rationalization of law, the reconfiguration of taxation logic, and the ideals of social engineering, it represented a comprehensive process of modernization that redefined the relationship between state, society, and individual. This process not only ensured the short-term survival of the Habsburg Monarchy but also established the administrative and legal infrastructure necessary to confront the nationalism-based challenges that would emerge in the nineteenth century.

Keywords: The Habsburg Monarchy; Enlightened Absolutism; Institutional Transformation; Cameralism; Natural Law (Naturrecht); Centralisation.

Giriş ya da Habsburg Monarşisi'nde Aydınlanmış Mutlakiyet ve Kurumsal Dönüşüm (1740-1790)

XVIII. yüzyılın ortaları, Habsburg Monarşisi'nin derin bir meşruiyet ve etkinlik krizine sürüklendiği bir dönem olarak kayda geçmektedir. Bu kriz özellikle Prusya karşısında alınan askerî mağlubiyetler ve bunun sonucunda yaşanan toprak kayıplarıyla somutlaşmıştır. Geleneksel feodal-dinî temellere dayanan devlet aygıtının, rasyonalist ve milliyetçi akımlar karşısında etkisiz kalması, monarşinin devamlılığı için köklü bir dönüşümü zorunlu kılmıştır. Bu zaruret nihayetinde modern devlet aklının monarşik yapıya nüfuz etmesiyle sonuçlanmış ve kapsamlı bir modernleşme sürecini başlatmıştır. Söz konusu modernleşme, diyalektik bir gelişim çizgisi izleyen ve her biri kendine özgü felsefî temellerle şekillenen üç ayrı saltanat döneminde tezahür etmiştir. İlk aşama Maria Theresia'nın ihtiyatlı ve pragmatik reform politikaları üzerinden hayata geçirilmiştir. Bu evrede monarşinin sürekliliği kaygısı ön planda tutularak, Aydınlanma düşüncesinin araçsal rasyonalitesi hanedanın geleneksel meşruiyetini aşındırmadan devreye alınmıştır. Merkezî bürokrasinin güçlendirilmesi, eğitimin devletleştirilmesi ve tarımsal üretimde rasyonalizasyon girişimleri, sonraki radikal reformların zeminini hazırlamıştır. İkinci aşama II. Joseph'in mutlakiyetçi ve jakoben bir anlayışla yürüttüğü reformlarla şekillenmiştir. Selefinin temkinli politikalarının aksine Aydınlanma felsefesi bu dönemde açık bir devlet doktrinine dönüştürülmüş ve toplumsal yapıya yönelik radikal müdahalelerde bulunulmuştur. Serfliğin kaldırılması, din özgürlüğünün tanınması ve idarî yapının tek tip bir modele indirgenmesi, akli mutlak rehber kabul eden bu kapsamlı dönüşüm projesinin somut tezahürleri olarak kayda geçmiştir. Öte yandan bu radikal tez, çok uluslu monarşik yapının doğal direnci ve toplumsal muhalefetin yükselişi nedeniyle tıkanma noktasına gelmiştir. Üçüncü ve son aşama ise II. Leopold'un dengeleyici ve uzlaşmacı siyaseti ile karakterize olmuştur. Selefi II. Joseph'in devrimci reform mirasını Maria Theresia'nın geleneksel ihtiyat anlayışı ile sentezlemeye çalışan

Leopold, reform kazanımlarını korurken siyasi ve toplumsal istikrarı yeniden tesis etmeyi hedeflemiştir. Bu yaklaşım diyalektik sürecin sentez aşamasını teşkil etmiş ve monarşinin çok katmanlı toplumsal dokusunda uzlaşmayı mümkün kılacak bir siyasetin önünü açmıştır.¹

Nitekim bu üç dönemde hayata geçirilen reformlar salt idarî veya askerî alanlarla sınırlı kalmamış; devlet, birey ve toplum kavramlarının yeniden tanımlandığı bütüncül bir müdahale sürecine işaret etmiştir. Ekonomiden hukuka, eğitimden din-devlet ilişkilerine kadar uzanan bu dönüşüm toplumsal dokuda çok katmanlı ve kalıcı izler bırakmıştır. Habsburg modernleşmesi monarşinin kısa vadede ayakta kalmasını sağlamanın ötesinde, çok uluslu imparatorluk yapısının gelecek yüzyılda karşılaşılabilecek milliyetçilik temelli sınamalara hazırlıklı olabilmesi için gerekli kurumsal ve idarî altyapıyı inşa etmiştir.

Bu diyalektik reform sürecinin üç aşamalı gelişim çizgisi, salt pratik siyasî hamleler olmanın ötesinde, kendine özgü bir teorik zemin ve epistemolojik çerçeve üzerine inşa edilmiştir. Zira XVIII. yüzyıl Avrupası'nın çok katmanlı tarihsel dönüşümü, siyaset felsefesinin derinliklerinde filizlenen ve nihayet devletin bedenine işleyen organik bir damarı andırır. Bu dönüşümün karakteri, düşüncenin ham maddesiyle siyasetin pratik dokusunun birbirine eklemlenmesiyle teşekkül etmiştir. Zira reform girişimlerinin teorik zeminini ören doğal hukuk doktrinleri (*ius naturae*, *Naturrecht*), aynı zamanda merkezileştirici politikaların entelektüel şahdamarını oluşturmuştur. Dolayısıyla reformların tarihsel değerlendirmesi, kaçınılmaz olarak bu dönüşümün öznesini, dayandığı epistemolojik zemini ve nihai siyasi hedeflerini sorgulayan felsefi bir tahkiki gerektirir. Mutlakiyetçi monarşilerin gölge tiyatrosunda sahneye çıkan modernleşme hareketleri, tartışmasız biçimde hükümdarlar ile onların saray entelektüelleri, danışmanları ve bürokratik seçkinlerinin eseri idi. Öte yandan bu pratik hamleler, zihniyet dünyasında köklü bir sarsıntının habercisiydi. Dolayısıyla XVII. ve XVIII. yüzyıllar, hükümdarın konumu, siyasi iktidarın meşruiyeti ve devletin toplumsal rolü gibi temel meseleleri, geçmişle hesaplaşan ve keskin bir "çağdaşlık bilinci" (*Modernitätsbewusstsein*) geliştiren düşünürlerin kuramsal perspektifinden yeniden yorumladı. Bir yanda Hobbes'un korku tüneli Leviathan'ı, diğer taraftan Locke'un mülkiyet ve özgürlük vurgusu, dönemin entelektüel iklimini şekillendiren kutupları temsil ediyordu. Bu bağlamda Alman Protestan üniversitelerinde hâkimiyet kazanan teorik perspektif, adeta bir sentez arayışı içindeydi. Bu perspektif, toplumu bireyin mülkiyet haklarının teminatı ve sivil özgürlüklerin genişletilmesi yoluyla toplumsal refahın (*gemeine Nutzen*) ve kolektif iyiliğin (*bonum commune*) mümkün kılınabileceği rasyonel bir düzen olarak analiz

¹ Habsburg Monarşisi'nin siyasi yapısındaki dönüşüm, XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Maria Theresia'nın reformlarıyla şekillenmeye başlamıştır. Bu bağlamda merkeziletici bir yönetim anlayışı benimsenmiş ve Avusturya, Bohemya ile Macaristan gibi çeşitli bölgelerin idari bütünlük içerisinde entegrasyonu hedeflenmiştir. Nitekim Maria Theresia tarafından 1749'da tesis edilen *Directorium in Publicis et Cameralibus*, malî ve idari işlerin koordinasyonunu merkezileştiren temel bir yapı taşı olarak işlev görmüştür. Ardından gelen dönemde II. Joseph'in reformları ise dinî hoşgörü ve serflerin toplumsal statülerinin iyileştirilmesi gibi alanlarda radikal adımlar atmıştır. Öyle ki 1781 tarihli Tolerans Patenti, Protestanlar ve diğer dinî azınlıklara tanınan hakları genişleterek hukuki çerçeveyi dönüştürmüştür. Diğer taraftan II. Leopold'un saltanatında, Josephinist reformların bir bölümü geri çekilerek Macaristan soylularıyla uzlaşma yönünde politikalar ön plana çıkarılmıştır. Nitekim 1790'da imzalanan Pressburg Anlaşması, bu uzlaşma çabalarının somut bir tezahürü olarak tarihsel bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bkz.: (Ingrao, 2000, ss. 19-21, 88-89, 133-135). Ayrıca XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında Habsburg Monarşisi'nin geçirdiği reformları ve yapısal dönüşümleri, özellikle de aydınlanmacı mutlakiyetçilik döneminde yürürlüğe konulan sosyo-ekonomik ve idari politikaları, disiplinlerarası bir bakışla analizi için bkz.: (Otruba, 1983, ss.103-150).

ediyordu (Tribe, 1984, ss. 263–284; Wakefield, 2014, ss. 1-3; Koselleck, 1979, ss. 107-112; Koselleck, 2004, ss. 73-77; Hibst, 1990, ss. 62-68, 90-95; Vöcelka, 2001, ss. 235-239).² Thomas Hobbes’un düzen vurgusu, John Locke’un özgürlükçü mirası ve Wilhelm Leibniz’in sistematik rasyonalizmi, Alman matematikçi ve filozof Christian Wolff’un düşünce sistematığının temelini oluşturmuştur. Bu entelektüel birikim, XVIII. yüzyılda Wolff’un sistematik felsefesi aracılığıyla kuramsal bir çerçeveye kavuşmuş; zira doğal hukuk ile siyasal yönetim arasında metodolojik bir senteze ulaşılarak, modern politik düşüncenin temelleri güçlendirilmiştir. Wolff bu farklı damarları, sistematik bir “doğal hukuk” öğretisinde birleştirerek modern liberal anlayışın temel taşına döşedi: yurttaş bireyin özgürlük fikri ve hukuki statüsü (Reinalter, 2005, ss. 434-435; Grunert, 2005, ss. 638–642).³ Wolff’un asıl kurgusu ise bu temel üzerine yükselen siyasi yapıydı. Onun öğretisi, bireyin temel özgürlüklerini korumakla mükellef yönetim biçimlerinin niteliği

² İlk iki eser, doğal hukuk ile devlet yönetimi arasındaki ilişkiyi ve modernleşme sürecinin hükümdar, saray entelektüelleri ve bürokrasi eksenindeki tezahürlerini incelemeleri bakımından güvenilir ikincil kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Zira Keith Tribe kameralizmi bir “yönetim bilimi” olarak kavramsallaştırarak disiplinin kuramsal temellerini netleştirir. Diğer taraftan Andreas Wakefield ise kameralizmin kapsamını, XVIII. yüzyıl üniversitelerindeki kurumsal yapılanmasını ve bürokrasiyle olan karşılıklı etkileşimini analitik bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Reinhart Koselleck’in *Futures Past* adlı eserdeki ilgili bölümü ile *Vergangene Zukunft* başlıklı çalışması, modernite bilincinin ve XVIII. ile XIX. yüzyıllar arasındaki dönüşümün kavramsal tarihine dair sağlam bir zemin sunar. Öyle ki bu kaynaklar Hardenberg örneği üzerinden reform, vatandaşlık ve sınıf söylemlerinin izini sürer. Nitekim Hibst’in çalışması, *gemeine Nutzen* veya *bonum commune* kavramlarının kavramsal tarihini inceleyerek XVIII. yüzyıldaki kamu yararı ve ortak iyilik söyleminin sürekliliğinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

³ Hobbes’un adalet ve ahlaki doğruluk ölçütünü pozitif hukuk normlarına indirgeyen ve doğal hukuk temelli eleştiriye kategorik olarak reddeden katı pozitivist yaklaşımı, Alman doğal hukuk geleneğinde Pufendorf tarafından yumuşatılmıştır. Zira Pufendorf, “mükemmel/mükemmel olmayan ödevler” ayrımı ve “sosyallik” ilkesi aracılığıyla bu katılığı törpüleyen bir model önermiştir. Öte yandan bu modelde yükümlülüğün nihai zemini, buyruğu koyan otoritede somutlaşır ve bu yönüyle Hobbesçu gönüllüğü çizgiye yakın durur. Christian Wolff ise bu geleneksel çerçeveden belirgin bir kopuşu temsil eder. Dolayısıyla Hobbes’un tahakküm merkezli itaat anlayışından uzaklaşarak, hukuk ile ahlakın bağımsız rasyonel temeller üzerine kurulduğu sistematik bir yapı inşa edilir. Bu sistemde doğal hukuk normlarının egemenin iradesinden değil, aklın zorunluluk yapısından türetilebileceği savunulur. Böylece Hobbes’un gönüllüğü teolojisinin normatif düzeni Tanrısal akıldan ziyade egemenin iradesine bağlayan yaklaşımı açıkça reddedilir. Hatta normatifliğin kaynağı, Leibnizci mükemmellik fikriyle uyumlu bir akli zorunluluk düzenine yerleştirilir. Locke’un modern doğal hukuk geleneği için karakteristik olan üç öncülü—insanın eşzamanlı sosyal ve anti-sosyal psikolojisi, ampirik olarak keşfedilebilen hukuki ilkeler ve *summum bonum*’a başvurmama prensibi—sistematik bir çerçevede birleştirdiği görülür. Diğer taraftan Wolff, Locke’un bu işlevselci çerçevesini Alman rasyonalizmi ile yeniden işleyerek doğal hukuk ilkelerinin temellendirilmesini mülkiyet ve güvenlik ekseninin ötesine taşır. Locke’ta “genel iyilik” klasik ortak *telos* yerine bireysel kişi, eylem ve mülkiyet üzerinde güvenli tasarrufa karşılık gelirken, Wolff’ta doğal hukuk aklın teleolojik-mükemmellikçi düzeniyle içkin bir normatif mimari olarak kavranır. Zaten Locke’un anti-innatizmi, ahlak bilgisinin otoriteye başvurulmaksızın akıl yoluyla inşa edilmesi gerektiği zeminini sunar. Wolff bu zemini kabul etmekle birlikte, aklın *a priori* normatif ilke üretme kapasitesini Leibnizci rasyonalizm doğrultusunda çok daha disiplinli ve sistematik bir biçimde hayata geçirir. Leibniz’in mükemmellik merkezli etik anlayışı, Wolff’un sisteminin teorik arka planını oluşturur. Öyle ki doğal hukuk, mükemmellik ve akli düzen idealiyle özdeşleştirilerek Pufendorf’un sosyallik ve otorite-merkezli bağlayıcılık vurgusuna rasyonalist bir içselleştirme getirilir. Nitekim Pufendorf’un kurduğu modern doğal hukuk mimarisi, Wolff tarafından devralınarak Leibnizci perfeksyonculukla bütünleştirilir. Bu bağlamda dışsal-otoritatif bağlayıcılığın yerini, aklın içkin normatif zorunluluklarını merkeze alan bir sistematik alır. Schneewind’in de belirttiği gibi, Hobbesçu gönüllülüğün karşısında normatifliğin kaynağı egemen iradesinde değil, aklın zorunlu ilkeleri ve mükemmellik ölçütünde konumlandırılır. Sonuç olarak Wolff, Locke’un Grotiusçu çerçevedeki işlevsel unsurlarını kabul etmekle beraber, bunları Leibnizci perfeksyonculuk eşliğinde sistemleştirerek bireysel özgürlük ve mülkiyetin korunmasını salt faydacı bir gerekçelendirmenin ötesine taşır. Böylece Pufendorf’un dışsal bağlayıcılık ve sosyallik merkezli modeli, Wolff tarafından Leibnizci teleolojiyle içselleştirilmiş ve akli zorunluluklar düzenine dönüştürülmüştür. Bkz.: (Schneewind, 1998, ss. 12-13, 92-100, 132-134, 143-146).

ve hükümdarın bu sistemdeki sınırlandırılmış rolüne dair teorik tartışmaların iskeletini oluşturdu.⁴ Pratik siyaset sahnesinden bu tür yönetim modellerine, kamusal yararın (*salus publica*) gözetilmesi ve toplumsal düzenin (*gute Policey*) tesis edilmesi sorumluluğu yükleniyordu. Wolff “doğal hukuk” ilkeleri ile “siyasal yönetim ve düzen bilimi” (*Polizeiwissenschaft*) prensiplerini metodolojik bir düellodan geçirerek nihai bir senteze ulaştı: Hukuk kurallarıyla kuşatılmış ve düzen sağlama kapasitesi yüksek bir devlet modeli olan “hukuk devleti ve düzen devleti” (*Rechts- und Polizeistaat*). Bu model, mutlakliyetin sınırsız iradesine karşı hukukun üstünlüğü kubbesi altında örgütlenmiş bir iktidar mimarisi öneriyordu.⁵ Bu teorik inşanın somut tezahürü, XVIII. yüzyıl siyaset düşüncesinde *Polizey* kavramı oldu. Modern anlamdaki polislikten

⁴ Uluslar hukukunun doğal, iradi, sözleşmeli ve örfi temeller üzerinden sınıflandırılması, devletlerarası ilişkilerin normatif yapısının analizi için kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, iradi hukuk olarak tanımlanan ve devletlerin özgür iradelerine dayalı hukuk düzeni, doğal hukukun evrensel ilkeleriyle sınırlandırılarak keyfi yönetim eğilimlerinin kontrol altına alınmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşım, tüm ulusları kapsayan en üst düzey siyasal birliği ifade eden *civitas maxima* kavramını gündeme getirmekte ve söz konusu kavram, demokratik yapılanmanın rasyonel temelini oluşturmaktadır. Öte yandan “tüm ulusların iradesi” ifadesi salt çoğulcu bir siyasi tercihi değil, aynı zamanda evrensel düzeyde geçerli akılcı bir düzen anlayışının tezahürünü yansıtmaktadır. Zira iradi uluslar hukuku, egemen devletlerin karşılıklı rızasına dayanmakla birlikte, doğal hukukun çizdiği ahlaki sınırları aşmamaktadır. Bu çerçevede “güç hak doğurmaz” ilkesi, meşru otoritenin sınırlarını belirleyen temel bir norm işlevi görmektedir. Nitekim egemenliğin temsili, iktidarın kaynağı ve meşruiyetin niteliği gibi unsurlar, bu sistem içinde yeniden yorumlanmaktadır. Buna göre hükümdar, yalnızca egemenliği temsil eden bir figür olmanın ötesinde, ulusu ve yönetim sistemini mükemmelleştirme sorumluluğu taşıyan bir temsilci konumundadır. Diğer taraftan iyi yönetimin tesis edilmesi, rasyonel bir bilgi birikimini zorunlu kılmakta; bu bilgi de ülkenin coğrafi, demografik ve geleneksel yapısına dair sistematik ve derinlemesine bir kavrayış gerektirmektedir. Wolff’un kamu otoritesinin sınırlandırılması ve yönetim biçimlerinin rasyonel temellendirilmesi için bkz.: (Wolff, 2017, ss. 9-10, 23-26, 38-42).

⁵ Kameralist program, polis devletin (*Polizeystaat*) temellerini çağdaş felsefi ilkeler üzerinden meşrulaştırma iddiasını taşımaktadır. Bu bağlamda söz konusu iddia Christian Wolff’un doğa hukukuna ilişkin geliştirdiği bilimsel yöntem ve demonstratif çıkarımlara dayalı sistematik yaklaşımıyla metodolojik bir ortaklık sergiler. Wolff’un *ordo* ve *perfectio* kavramları etrafında şekillenen teleolojik çerçevesi, toplumsal düzen ve refahın rasyonel nomolojik ilkelere dayalı bir yönetim bilimine dönüştürülmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla polis bilimi, devletin servetini koruma ve artırma işlevine indirgenerek hem bireysel hem de kamusal düzeydeki iynin maksimizasyonunu hedefler. Doğal hukukun teleolojik yapısı, polis bilimine amaç-araç rasyonelitesi kazandırmakta; öyle ki yurttaşların iktisadi ve mesleki faaliyetleri rasyonel bir şekilde yönlendirilebilecek bir alan olarak kavranmaktadır. Wolffçu anlamda “en iyi”nin ölçütü, düzen ve faydanın artırılmasına (*ordo et utilitas*) dayanır; zira doğa bilgisinin normatif-idari kararlarla ilişkilendirilmesi, doğa hukuku ile polis bilimi arasında uygulamalı bir köprü işlevi görmektedir. Kameralist yazın, normatif ve doğal düzen tasarımı idari-ekonomik bir düzene evirerek doğanın rasyonel düzeni ile “iyi polis”in kurumsal düzenini özdeşleştirir. Doğal hukuk ile pozitif hukuk arasında kurulan bu bağ, Wolffçu düşüncenin idari bilimlere nüfuz etmesinin tipik bir örneğini oluşturur. Zaten Wolff’un kanıtlayıcı ve zorunlu gerekçelere dayalı yöntemi, kameral ve polis bilimlerinin hem müfredatında hem de pedagojik yaklaşımında belirleyici olmuştur. Kamusal düzen ve refah ilkelerinin kanıtlanabilir rasyonel normlara bağlanması, pratik idarenin (*Kammer*) bir “bilim” olarak kurgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu kurgu, Wolff’un doğa hukukunda görülen sistematik sınıflama ve tündengelimci norm oluşturma tekniğinin idare ve polis alanlarına genişletilmesi anlamına gelir. Böylece “hak”, “ödev” ve “kamu yararı” gibi doğal hukuk kategorileri, polis düzenlemelerinde belirleyici ölçütler olarak işlev görmeye başlamıştır. Wolffçu *demonstratio* ideali, kameralist polis bilimine metodolojik bir omurga sağlarken; doğa hukukunun mükemmelleşme ve refah hedefi, polis biliminin devlet servetini artırma ve yurttaşların geçim düzenini yönlendirme amaçlarıyla örtüşmektedir. Nitekim doğa felsefesi ve doğa tarihinin polis devletin temellerine dâhil edilmesi, doğal hukukun rasyonel düzeni ile pozitif idarenin normatif yapısı arasındaki geçişkenliği pekiştirmektedir. Doğal hukuk ilkelerinin maden idaresi, maliye politikası ve bürokratik örgütlenme gibi pratik yönetim alanlarında nasıl somut bir yönetsel rasyonaliteye dönüştüğünü; “iyi polis” (*gute Polizei*), düzen (*ordnung*) ve kamu yararı (*gemeiner Nutz*) kavramları etrafında teşekkül eden bir yönetim rejiminin epistemik çerçevesini nasıl şekillendirdiğini irdeleyen; hatta “doğal hukuk” doktrinini, klasik normatif-sistematik çerçevesinden farklı olarak, XVIII. yüzyıl Kameralizm ve *Polizeiwissenschaft* geleneği içinde yeniden konumlandıran bir analiz için bkz.: (Wakefield, 2009, ss. 9-10, 92, 112, 128, 138-139).

ziyade kamu düzeni, refahı ve güvenliğinin tesisini ifade eden bu kavram, modern yasama faaliyetleri ve rasyonel devlet yönetimi ekseninde devletin kurumsal oluşum sürecini (*Staatsbildung*) tanımlıyordu. Bu süreç, devletin görünmez elini her yere uzatabilmesi için etkin bir bürokratik aygıtın ve merkezî kurumsal yapıların inşasını zorunlu kılıyordu (Haerter, 2010, ss. 243-270).⁶ Nitekim reformların somut uygulanma mekanizmaları ile devletin yapısal dönüşümü arasındaki diyalektik ilişki, işte bu organik, karşılıklı ve gerilimli bağlar ağı üzerinden anlam kazandı. Düşünce eylemin kurgusu; eylem ise düşüncenin inşa edilmiş gerçekliği oldu.

Habsburg İmparatorluğu'nun XVIII. yüzyıldaki kurumsal dönüşümü, salt bir idarî reform sürecinden ziyade, Christian Wolff'un sistematik rasyonalizminin devlet pratiğine nüfuz ettiği entelektüel bir proje olarak öne çıkar.⁷ Bu projenin mimarları, Wolff'un teorik mirasını Viyana'nın siyasal iklimine taşıyarak, monarşinin geleneksel yapısını Aydınlanma ilkeleri ve Doğal Hukuk doktrini ışığında yeniden kurgulayan bir seçkinler zümresiydi. Dolayısıyla tarih-yazımında "aydınlanmış mutlakiyetçilik" (*aufgeklärter Absolutismus*) olarak kodlanan bu dönüşüm, merkezi otoritenin felsefi akımların reformist potansiyelini bilinçli bir siyasetle devlet aklına dönüştürmesinin bir tezahürüdür. Bu bağlamda söz konusu dönüşümün arka planında, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Viyana'da zuhur eden yeni bir entelektüel elitin kamusal alana

⁶ Wakefield'in (2009) analizlerine göre Kameralist literatürde "iyi polis" (*Gute Policey*) kavramı, kamusal düzen, ekonomik refah ve toplumsal disiplini düzenleyen hukuki-idari mekanizmalarla iç içe geçmiştir. Zira akademik kameralist yazında özellikle *Justi*, "iyi polis" ile maliyeyi birleştirerek *Polizeystaat*'ın idealize edilmiş bir formunu öne sürmüştür; öte yandan satirik ve eleştirel metinler bu idealin pratikte çoğunlukla malî fiskalizm olarak işlev gördüğünü vurgulamıştır (ss. 9-12; 10-12). *Rechts- und Polizeistaat*'ın temelini oluşturan bu model, madenler ve ormanlar gibi regali haklar üzerinden malî kapasite ile ilişkilendirilmiş; polis nizamnameleri, kollegial bürolar ve disiplinli bir idari yapı aracılığıyla rasyonelleşme hedeflenmiştir. Dolayısıyla hukukla sınırlılık ve düzen üretme kapasitesi vurgusu, kameralistlerin normatif "kamu yararı" dilinin idari-teknik araçlarla bütünleştirilmesi şeklinde değerlendirilebilir (ss. 16-18; 32-33; 41-43). *Polizeiwissenschaft* bağlamında metodolojik bir sentez sunan *Justi* ve çağdaşları, üniversitelerde kameral bilimler kurumsallaşmasını sağlarken maliye, polis düzeni ve doğal-tarihsel/teknik bilgi alanları arasında disiplinlerarası bir bütünleşme gerçekleştirmişlerdir. Hatta bu sentez, Wolffçu rasyonalizm ile pratik idare ilkelerini birleştiren bir "öğreti" niteliği kazanmış ve Freiberg Bergakademie gibi kurumların bilgi rejimleri aracılığıyla somut bir ifade bulmuştur (s. 9-10; 33-41; 41-44). XVII. ve XVIII. yüzyıl Alman prensliklerinde *Polizey* kavramı yalnızca güvenlik hizmetleriyle sınırlı kalmayıp geçim yollarının düzenlenmesi, üretim, yerel ekonomi, istihdam, fiyat kontrolü, altyapı ve doğal kaynak yönetimini kapsayan hukuki-idari bir çerçeve sunmuştur. Diğer taraftan Wakefield, "iyi polis devleti" iddiasını sorunsallaştırmakla birlikte kavramın devlet kapasitesinin inşasındaki rolünü; tablolar, envanterler, denetim mekanizmaları, üniforma ve idari sembolizm gibi somut örnekler üzerinden sistematik biçimde ortaya koymaktadır (ss. 16-17; 21-25; 32-33; 41-44). Nitekim Kammer ve bağlı kollegial organlar aracılığıyla regalia gelirleri, doman kaynakları ve vergi rejimleri üzerinden merkezî bir denetim ve hesap verebilirlik sistemi tesis edilmeye çalışılmış; denetim komisyonları, tablolaştırma uygulamaları, kadro eğitimi, görev ayrımları ve düzenli teftişler ise modern bürokratik kapasitenin gelişimine hizmet eden araçlar olarak kullanılmıştır (ss. 33-41; 41-44; 45-47).

⁷ İmparatoriçe Maria Theresia ve Şansölye Kaunitz döneminde Habsburg Monarşisi, eyaletlerin malî ve idari vesa-yetinden kaynaklanan kısıtlayıcı yapıyı aşmak amacıyla köklü bir modernizasyon sürecine girmiş; bu bağlamda, özellikle 1748 Avusturya Veraset Savaşı sonrasında, stratejik rasyonaliteye dayalı bütüncül bir devlet reformu hayata geçirilmiştir. Zira Haugwitz'in "iç düşman" olarak nitelendirdiği eyaletlerin özerk gücünü kırmayı hedefleyen bu reformlar, merkezî yönetimin rasyonalizasyonu ve hazine gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemelerle temellen-dirilmiştir. Bu kapsamda Devlet Şansölyeliği'nin profesyonelleştirilmesiyle karar alma mekanizmaları sistematikleştirilmiş; öte yandan diplomasi teşkilatı Fransız modeli üzerinden yeniden yapılandırılarak uluslararası etkinlik artırılmıştır. Diğer taraftan *Hofkriegsrat*'ın sadeleştirilmesi ve uzmanlaştırılması yoluyla ordunun seferberlik ve lojistik kapasitesi güçlendirilmiştir. Ayrıca "Kara Kabine" adlı gizli haberleşme denetim birimiyle modern bir istihbarat altyapısı oluşturulmuş ve bu yapı İmparator II. Joseph döneminde gizli polis teşkilatına evrilerek devletin güvenlik parametreleri genişletilmiştir. Dolayısıyla bahsi geçen dönüşümler hem idari sistemin merkezileşmesi hem de devlet kapasitesinin güçlendirilmesi açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bkz.: (Mitchell, 2018, ss. 61-63, 105-108).

dahil oluşu yatar.⁸ Öte yandan bu elit, dönemin Almanya'sındaki Protestan üniversitelerinde filizlenen kameralist siyaset ve ekonomi teorilerinin taşıyıcılığını üstlenmiş; devletin rolü, iktidar mekanizmaları ve toplumsal tahayyül üzerine radikal sayılabilecek bir vizyonu Habsburg bağlamında somutlaştırmıştır. Zira geleneksel idarî yapıları, ekonomik refah ve toplumsal ilerleme ideali uğruna köklü bir reforma tabi tutma gerekliliği, bu kadronun kolektif bilincinde şekillenmiş ve nihayetinde devlet politikasının temel dinamiği haline gelmiştir. Nitekim Maria Theresia'nın saltanatıyla birlikte, bu entelektüel zümrenin saray nezdindeki nüfuzu, giderek kurumsallaşan ve politika yapım süreçlerini doğrudan biçimlendiren bir mahiyet kazanmıştır.⁹

Aydınlanma ilkeleri ile doğal hukuk teorilerinin Habsburg bürokrasisindeki somut karşılığı, Gerhard van Swieten (1700-1772), Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717-1771), Paul Joseph Riegger (1705-1775), Christian August Beck (1720-1781), Karl Anton von Martini (1726-1800) ve bilhassa Joseph von Sonnenfels (1732-1817) gibi isimlerin şahsında tecessüm etmiştir.¹⁰ Diğer taraftan bu figürler, salt teorik incelemelerle yetinmemiş; eğitim faaliyetleri, siyasi danışmanlıklar ve kamusal platformlardaki etkin katılımları aracılığıyla, düşünce ile pratiği birleştiren birer “düşünür-aktör” olarak tarih sahnesine çıkmışlardır (Ogris, 1988, ss. 13-

⁸ İlgili dönemde Avrupa siyaset sahnesinde öne çıkan aydınlanmacı bürokratik elitin, devlet yönetiminde rasyonel ve sistematik bir dönüşümü hedeflediği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Prens Wenzel Anton von Kaunitz liderliğindeki danışma çevresinin, Habsburg İmparatorluğu'nun idari ve askerî kapasitesini güçlendirmeye yönelik kapsamlı bir reform sürecini yönlendirdiği bilinmektedir. Söz konusu reformlar, diplomasi alanında süreklilik arz eden ve profesyonelleşmeye dayalı bir dış politika mekanizmasının tesis edilmesiyle somutlaşmıştır. Öte yandan savaş yönetiminin merkezileştirilmesi ve askerî karar alma süreçlerinin modern prensipler doğrultusunda yeniden yapılandırılması, savaş konseyi nezdinde gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, istihbarat faaliyetlerinin sistematik bir devlet aksiyonu haline getirilmesi ve coğrafi bilgi birikiminin haritacılık alanında ileri yöntemlerle desteklenmesi de bu modernizasyon hamlesinin kritik bileşenleri olarak kayda geçirilmiştir. Dolayısıyla, tüm bu kurumsal dönüşümler, aydınlanmacı kadronun devlet idaresine bilimsel ve metodik bir yaklaşım getirme çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. bkz.: (Mitchell, 2018, ss. 43-50, 105-108).

⁹ Keith Tribe'in Alman üniversite sistemindeki dini temelli kurumsal ayrışmaya dair analizleri, Protestan ve Katolik bölgeler arasındaki yapısal sürekliliği vurgulamaktadır. Öte yandan Katolik coğrafyada Cizvit egemenliğinin XVIII. yüzyılın sonlarına kadar süren etkisi, eğitim reformlarının önünde engel teşkil etmiştir. Bu bağlamda Aydınlanma düşüncesinin başlıca hükümdarlar ve yönetimler eliyle yürütülen bir reform süreci olarak somutlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla üniversiteler, aydınlanmış mutlakiyetçilik söylemi içinde devlet merkezli bir yapıya evrilmiştir. Habsburg İmparatorluğu özelinde ise doğal hukuk ve Aydınlanma ilkelerinin kurumsal kimlik kazanması, büyük ölçüde monarşik iradeye dayalı reform çabalarıyla açıklanmaktadır. Zira üniversite reformlarının hem yönü hem de kapsamı, doğrudan hanedan inisiyatifi tarafından belirlenmiş ve bu süreç merkezi otoritenin gücüne bağlı olarak şekillenmiştir. Bkz.: (Tribe, 1988, ss. 46-47).

¹⁰ Johann Heinrich Gottlob von Justi'nin *Grundsätze der Polizeywissenschaft* adlı eserinin sistematik yapısı, refahın tüm alanlarını kuşatan kapsamlı bir “polis” tasnifi sunmaktadır. Onun “polis” kavramı, devletin iç işlerini düzenleyen, gücünü pekiştiren ve halk refahını gözeten yasa, tüzük ve idari tedbirler bütünü olarak tanımlanır. Zira Justi'ye göre polis, yalnızca kolluk faaliyetleriyle sınırlı olmayıp kamu düzeni, güvenlik, nüfus idaresi ve altyapı düzenlemesi gibi geniş bir yönetsel alanı kapsar. Dolayısıyla polis bilimini, kameral ve maliye gibi devlet yönetiminin bir alt disiplini olarak ele alır; bu çerçevede polis, devleti güçlü, düzenli ve refah arayışında tutan bir “sosyal ekonomi” bileşeni olarak değerlendirilir. Öte yandan söz konusu sistematığın daha ayrıntılı bir analizi, Beckmann'ın 1782 yılında Polizei bilimine dair geliştirdiği alt sınıflandırmalarla desteklenmektedir. Diğer taraftan aynı dönemde Sonnenfels'in hem akademik kürsüdeki faaliyetleri hem de saray nezdindeki süreci dikkat çekmektedir. Bu bağlamda onun önerdiği ve sarayın ilgisini çekmeyi başaran ticaret dergisi projesi, bu sürecin somut bir çıktısı olarak değerlendirilmektedir. Kamu düzeni üzerine devletin rolünü kapsamlı bir biçimde ele alan, XVIII. yüzyıl kameralist düşünce çerçevesinde hazırlanmış bir polisbilim eseri için bkz.: (Gottlob von, 1782).

14).¹¹ Reformların kurumsal bir kimlik kazanmaya başlamasıyla eş zamanlı olarak, bu entelektüellerin devletin modern işlevi ve yapılanmasına dair görüşleri, yükseköğretim müfredatının temelini teşkil eden telif eserler kanalıyla geniş bir kitleye ve bürokratik kadrolara aktarılmıştır. Bu bağlamda en paradigmatic örnek, Joseph von Sonnenfels'in *Grundsätze der Polizey-, Handlungs- und Finanzwissenschaft* (Polis, Ticaret ve Maliye Biliminin İlkeleri) adlı eseridir. Bu çığır açıcı metin, yalnızca XVIII. yüzyıl sonlarında değil, XIX. yüzyıl boyunca da Habsburg coğrafyasındaki üniversitelerde standart bir ders kitabı olma vasfını korumuş; böylece modern kamu yönetimi ve maliye politikalarının inşasında, zamanın ötesine uzanan kurucu bir referans noktasına dönüşmüştür. Bütün bu hususlar ışığında Sonnenfels'in bu yapıtı, bir metinden ziyade, Aydınlanma aklının devlet aygıtı üzerinde nasıl bir hükümlanlık tesis ettiğinin kanonik bir belgesi niteliğindedir.¹²

Maria Theresia Reformlarının Bölgesel Uygulanışı: Bir İdarî Dönüşüm ve Jeopolitik Denge Analizi

Habsburg Monarşisi'nin XVIII. yüzyıl ortalarındaki dönüşümünü salt Aydınlanma felsefesinin bir yansıması olarak okumak, tarihsel dinamiğin karmaşık dokusunu indirgemek anlamına gelir. Zira Maria Theresa idaresinde tezahür eden modernleşme hamlelerinin temel dinamosu, dönemin entelektüel ikliminden ziyade, monarşiyi yutulma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan somut bir varoluşsal krizden kaynaklanmıştır. Bu bağlamda 1740'ların başında Avus-

¹¹ *Theresianum*'un 1746'da soylu gençleri devlet hizmetine hazırlamak üzere tesis edilmesi, Habsburg eğitim politikasında köklü bir dönüşümün başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kurumun teşkili yalnızca Jesuit eğitim geleneğinin etkisini azaltmakla kalmamış, aynı zamanda Montesquieu'nün *Esprit des lois* gibi Aydınlanma eserlerinin Avusturya entelektüel çevrelerine intikalini de kolaylaştırmıştır. Söz konusu dönüşüm kameralist eğitim müfredatının şekillenmesiyle kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Nitekim devlet iktisadına dair sistematik bir yaklaşım getiren Justi'nin *Staatswirthschaft* adlı eseri, Maria Theresa'ya ithaf edilerek bu yeni eğitim paradigmasının hâmilliği teyit edilmiştir. Öte yandan kameralist eğitim programının kapsamı polis, ticaret, maliye, kimya ve mekanik gibi disiplinleri içerecek şekilde genişletilmiş; hatta bu alanların müstakil bir fakülte çatısı altında yapılandırılmasına yönelik tasarılar geliştirilmiştir. Dolayısıyla üç yıllık sistematik bir eğitim şeması tasarlanarak teorik bilgi ile pratik devlet yönetimi becerilerinin bütünleştirildiği müfredatlar hayata geçirilmiştir. bkz.: (Tribe, 1988, ss. 56-57, 65-67).

¹² Viyana'da XVIII. yüzyıl boyunca kameralizmin kurumsal temellerinin sistematik bir biçimde tesis edildiği gözlemlenmektedir. Bu süreç kürsülerin kurulması, ders kitaplarının saray denetiminde kanonik bir nitelik kazanması ve idari eğitim kurumlarının devletin temel hedefleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Söz konusu gelişmeler, 1750 yılında Justi'nin *Theresianum*'a gelişiyle somutluk kazanmış; zira aynı yazarın 1755 tarihli *Staatswirthschaft* adlı eseri alana dair sistematik bir perspektif sunmuştur. Ardından 1763 yılında Sonnenfels'in Viyana Üniversitesi'nde yeni oluşturulan "Polizei ve Kameralizm" kürsüsüne atanması, akademik disiplinin kurumsallaşmasında önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla 1765'ten itibaren yoğun baskı sayısına ulaşan ders kitapları, kameralist öğretinin standartlaşmasına ve yaygınlaşmasına hizmet etmiştir. Bu bağlamda 1760'lı yıllardan itibaren kameralistik eğitimin coğrafi olarak genişlemesi, Almanya ve Avusturya üniversitelerindeki ders içeriklerinin, kadro yapılarının ve müfredat sınıflandırmalarının yerleşik bir düzene kavuşmasıyla sonuçlanmıştır. Diğer taraftan Justi ve Sonnenfels'in Viyana'da oluşturduğu kanonik metinler, 1760'lardan 1780'lere uzanan dönemde kameralist öğretinin yayılımını belirleyici bir rol oynamıştır. Öte yandan hem eğitim kurumlarındaki yapısal dönüşüm hem de metinsel standartlaşma süreci, kameralizmin akademik bir disiplin olarak olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu ve diğer Sonnenfels eserleri hem Habsburg Sarayı'nda hem de dönemin Viyana'da siyasi olarak etkin olan eğitimli elitler arasında kamuoyunun şekillenmesinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Çünkü yönetim teorisi, söz konusu kitap temel alınarak öğretilmiş ve devlet yapılarının kameralizm bilimine uygun olarak reforme edilmesinin gerekliliği, Sonnenfels'in eserlerinde ortaya koyduğu görüşler doğrultusunda anlaşılmıştır. Bkz.: (Tribe, 1988, ss. 54-56, 65-67, 77-78, 94; Reinalter, 1988, ss. 139-156; Kremers, 1988 ss. 171-190).

turya Veraset Savaşı'nın tetiklediği bu kriz, iflasın eşiğine gelmiş bir hazine ile birlikte monarşinin meşruiyetini sorgulatan tehditkâr bir uluslararası konjonktür yaratmıştır.¹³ Prusya karşısında alınan ağır mağlubiyet ve Silezya gibi jeopolitik ve ekonomik bakımdan hayati önem taşıyan toprakların kaybı, Habsburg siyasi bedeninde derin bir travmaya yol açmıştır. Dolayısıyla bu travma, geleneksel yapıların artık devletin bekasını sağlamakta yetersiz kaldığına dair köklü bir kanaati beraberinde getirmiştir.¹⁴ Bu andan itibaren, Batı Avrupa'daki devlet oluşum süreçleriyle paralel olarak, merkezi ve rasyonel bir bürokratik aygıtta doğru evrilme süreci hız kazanmıştır. Öte yandan reformların nihai hedefi, monarşinin parçalı yapısını tek bir siyasi iradenin buyruğunda bütünleştirmektir. Bu durum, özellikle Çek ve Avusturya taç topraklarında hâkim olan ve zümreler (*Stände*) eliyle yönetilen feodal parçalanmışlığın aşılmasını zorunlu kılmıştır.¹⁵ Diğer taraftan mutlakiyetçi iktidarın meşruiyet temelleri, artık tanrısal lütuftan ziyade askerî başarı ve malî istikrar üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır. Bu noktada, Şansölye Haugwitz'in reformist vizyonunu besleyen entelektüel kaynağın Aydınlanma'nın hümanist ütopyaları değil, "teokratik mutlakiyetçilik" (*theokratischer Absolutismus*) siyaset teorisi ile iç içe

¹³ 1730'ların ortasından 1740'ların sonuna dek süren Polonya Veraset Savaşları ile Osmanlı-Avusturya (1737-39) ve Avusturya Veraset Savaşları (1740-48) gibi ardışık askerî çatışmalar, Habsburg Monarşisi'nin siyasi, askerî ve malî krizini derinleştirmiştir. Bu bağlamda, devlet bütçesinin savaş giderlerini karşılayamaz duruma gelmesi ve monarşinin uluslararası prestijinin zedelenmesi, ilk reform dalgasının başlamasında doğrudan etkili olmuştur. Nitekim Avusturya Veraset Savaşı sırasında toplam 145 milyon guldeni bulan harcamaların yalnızca 25 milyon guldenlik kısmı borçlanma ile, 30 milyon guldeni ise İngiliz-Hollanda sübvansiyonları ile karşılanmış; geriye kalan 90 milyon gulden ise doğrudan vergi artışları yoluyla finanse edilmiştir. Söz konusu malî ve askerî buhranın yanı sıra dış tehditlerin reform sürecindeki itici gücü ve bu dinamiklerin Habsburg idari- malî yapılanmasındaki belirleyici rolü için bkz.: (Szabo, 2018, ss. 2-3; Vöclka, 2001, ss. 353-356).

¹⁴ XVIII. yüzyılın ortalarında, özellikle 1730'lar ve 1740'lardaki askerî çatışmaların yol açtığı yapısal sarsıntı, Habsburg Monarşisi'nin askerî ve malî kurumlarının yetersiz kaldığını açığa çıkarmıştır. Bu bağlamda Avusturya Veraset Savaşları'nın neden olduğu insan ve toprak kayıpları, mevcut sistemin kırılma eğilimini somut bir biçimde yansıtmış; özellikle Silezya'nın kaybı, yeniden yapılanma gerekliliğini belirginleştirmiştir. Dolayısıyla ilk reform girişimlerinin bir kriz yönetimi aracı olarak tasarlandığı ve uygulandığı anlaşılmaktadır. Silezya'nın kaybı, doğrudan bir tetikleyici olmasa da reform sürecinin kavramsal çerçevesini anlamak açısından merkezî bir örnek teşkil eder. Zira bu toprak kaybı, devletin askerî kapasitesi ve malî yapısına dair derinlemesine bir özeleştirici sürecini başlatmış ve reformların yönünü belirleyen temel parametrelerden biri olmuştur. Silezya kaybının jeopolitik gerileme ve reform katalizi bağlamındaki rolü için bkz.: (Mitchell, 2018, ss. 42-44, 57-58, 61-63, 105-108).

¹⁵ Szabo, 1740-1792 dönemindeki reform dinamiklerini dört temel unsurun bileşimi üzerinden analiz etmektedir. Bu unsurlar; merkeziyetçi askerî- malî hedefler, doğal adalet (*natürliche Billigkeit*) temelinde inşa edilmiş bir meşruiyet söylemi, kadastro, nüfus sayımı ve idarî standardizasyondan oluşan teknik altyapı ile kameralist büyüme ve vergi kapasitesi artırımına dayalı bir mantık etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda söz konusu bileşke merkezî devletin kapasitesini kalıcı olarak güçlendirmeyi hedeflemekte ve bu amaçla *Stände* (imtiyazlı meclisler) sistemine bağlı ayrıcalıkları "adalet" ve "rasyonalite" söylemi içerisinde dönüştürerek düzenli bir vergilendirme mekanizması olan *contributionale* aracılığıyla sistematik bir yapı kazanmaktadır. Dolayısıyla geleneksel yapıların adalet ve akılcılık retoriği ile törpülenmesi yoluyla idari ve malî bir merkezileşme süreci desteklenmektedir. Eyalet zümreleriyle pazarlık, rıza üretimi ve vergi tabanının genişletilmesi için bkz.: (Szabo, 2018, ss. 2-3).

geçmiş Kameralizm bilimi olduğu görülür.¹⁶ Söz konusu doktriner çerçeve, hükümdarın otoritesinin ancak daimi ve disiplinli bir ordu ile bunu finanse edecek sağlam bir hazine¹⁷ üzerine inşa edilebileceğini öngörmüştür.¹⁸ Dolayısıyla Haugwitz reformlarının başlatıcı dinamiği ve

¹⁶ Neo-Jansenist reform Katolikliği çerçevesinde Josephinist çevre ve danışman kadro, dindarlığı toplumsal faydaya hizmet edecek biçimde rasyonalize edilmiş bir olgu olarak ele almaktadır. Bu bağlamda vahiy temelli dogmanın siyasi özerkliğe sahip bir kurumsal güç olarak Roma ve Kilise yapılanmasını üretmesine mesafeli durulmaktadır. Dinin kamu düzeni ve ahlak üzerindeki işlevsel rolü vurgulanmakla birlikte, kilise hiyerarşisi, doktrin ve tarikatlar devletin gözetim ve denetimi altına alınmıştır. Söz konusu denetim mekanizması, piskoposluk yönetiminden seminer eğitime, tarikatların tasfiyesinden evlilik hukuku ve kilise malları ile gelirlerine kadar uzanan geniş bir alanda devletin düzenleyici ve tasarruf yetkisinin artırılmasıyla somutluk kazanmıştır. Joseph II döneminde devletin Kilise üzerindeki maksimalist tasarrufu, *placetum regium* türünden izin rejimleri, papalık fermanlarının uygulanmasına getirilen devlet filtresi, tarikatların kamu yararına katkı ölçütüne dayalı olarak kapatılması, manastır gelirlerinin eğitim ve sosyal politikalara aktarılması ve piskoposluk sınırlarının idari rasyonalite doğrultusunda yeniden belirlenmesi gibi uygulamalarla kendini göstermiştir. Dolayısıyla Kilise, resmen kamusal idarenin alt sistemlerinden biri haline getirilmiştir. Bu durum, egemenliğin tek merkezde toplanmasını ve ara kurumsal iktidar odaklarının kırılmasını hedefleyen programın din alanındaki yansıması olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan kameralist zihniyetle birleşen Josephinist siyaset, hükümdarın meşruiyetini tebaanın refahını ve güvenliğini maksimize eden rasyonel bir idare anlayışı üzerine temellendirmiştir. Devletin Kilise üzerindeki tasarrufunun salt laikleştirici bir refleks olmadığı, aksine malî tabanın genişletilmesi, eğitim ve yoksulluk politikalarının sekülerleştirilerek verimlileştirilmesi ve savaş döneminin gerektirdiği askerî-fiskal kapasitenin inşası için işlevsel kılındığı görülmektedir. Bu bağlamda egemenlik kavramı, teolojik yetkiden ziyade kaynak mobilizasyonu, idari merkezileşme ve güvenlik üretimi ile iç içe geçirilmiştir. Nitekim Josephinist reformlar “dine karşı devlet” ikiliğinden ziyade, dini kamusal faydaya tabi kılan Aydınlanmacı-kameralist bir devlet aklına işaret etmektedir. Diğer taraftan Kilise kurumsallığı ekonomik ve idari rasyonaliteye göre yeniden şekillendirilmiş; kamu yararı ve askerî gereklilik meşruiyetin aslı ölçütleri haline gelmiştir. Bu durum, Habsburg modernleşmesi sürecinde malî -askerî devlet kapasitesinin artışıyla, yani vergi tabanının genişlemesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin devletleşmesi, personel ve seferberlik kapasitesinin güçlendirilmesi ve istatistik ile sayım rejimlerinin yaygınlaştırılmasıyla birlikte ele alınmalıdır. Bkz.: (Szabo, 1994, ss. 4-6, 12-13, 32-33, 78-80, 88-91, 95-97, 99-101, 103-104; Findeisen, 2005, ss. 337-343; Klueting, 2005, ss. 333-336).

¹⁷ Barış dönemlerinde daimî bir ordunun idamesini temin etmek amacıyla, iki temel dönüşüm hayata geçirilmiştir. Bunlardan ilki, askerî yükümlülüklerin eyaletlere bağlı zümrelerin elinden alınarak merkezi idareye, yani taç yönetimine aktarılmasıdır. Diğer taraftan barış koşullarında dahi düzenli gelir sağlamak üzere, *seigneurial demesneler* olarak bilinen dominyal toprakların sistematik biçimde vergilendirilmesi prensibi benimsenmiştir. Bu düzenlemeler bir yandan ordunun modernleşmesine katkıda bulunurken, öte yandan parçalı eyalet iddialarını aşan ve merkezi bir savuma mekanizmasının inşasını kolaylaştıran bir süreci hızlandırmıştır. Dolayısıyla bu durum *Gesamtstaat* olarak adlandırılan bütünleşik devlet modelinin güçlenmesine de önemli ölçüde zemin hazırlamıştır. Nitekim XVIII. yüzyılın ortalarına denk gelen 1749 sonrası dönemde uygulamaya konulan Haugwitz reformları ise hem askerî hem de malî alanda gerçekleştirilen kapsamlı bir yeniden yapılanma sürecine işaret etmektedir. Bkz.: (Szabo, 1994, ss. 72-80, 116-118). Öte yandan Haugwitz, Avusturya’nın Silezya bölgesindeki yöneticilik görevi sırasında, Prusya tarafından savaş yoluyla ilhak edilmiş olan aynı coğrafyada Prusya idaresinin uygulamalarını doğrudan gözlemleme fırsatı bulmuştur. Yapılan bu gözlemler neticesinde, Prusya yönetimi altındaki bölgelerde, Avusturya idaresine kıyasla çok daha yüksek miktarda vergi tahsil edildiği tespit edilmiştir. Bu durum iki devlet arasındaki idari ve malî sistem farklılıklarını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Prusya’nın merkezîyetçi ve etkin vergi toplama mekanizmaları, bölgenin ekonomik kaynaklarının daha yoğun bir şekilde seferber edilmesine olanak sağlamıştır. Diğer taraftan bu gözlemin Haugwitz üzerinde, ileride Avusturya maliyesinde gerçekleştirilecek reform çalışmalarına temel teşkil edecek önemli bir kanaat oluşturduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu somut veri, sadece vergilendirme kapasitelerine ilişkin karşılaştırmalı bir analiz sunmakla kalmamakta, aynı zamanda XVIII. yüzyıl devletlerinin idari modernleşme süreçlerine de ışık tutmaktadır. Bkz.: (Baumgart, 1995, ss. 59-74).

¹⁸ Maria Theresa dönemi reform sürecinin ilk aşamasında, Haugwitz tarafından Prusya Directory modeli örnek alınarak yoğun bir merkezileştirme politikası uygulanmış ve idari verimliliğin artırılması hedeflenmiştir. Bu erken dönem yaklaşımı, 1748 sonrasında Kaunitz çevresinin etkisiyle önemli bir dönüşüm geçirmiş; zira Fransız Aydınlanması’na ait anti-merkantilist ve protoliberal fikirler Viyana’ya taşınarak reform gündemi, salt malî -fiskal kaygıların ötesine genişletilmiştir. Dolayısıyla her iki reform damarının kesişimi, 1760-61 yıllarında *Directory*’nin lağvedilmesi, otonom bakanlıkların ihdası ve Staatsrat’ın kurulmasıyla somutlaşan “Kaunitz reformu” ile gerçekleşmiş ve bu sü-

nihai amacı, devletin gelirlerini sistematik bir biçimde artırarak jeopolitik arenada kaybedilen itibarı geri kazanacak askerî gücü tesis etmekten ibaretti. Bu stratejik hedefe ulaşmak için izlenen yol ise monarşinin kurucu unsurları olan zümrelerle girilen zorlu bir pazarlığı gerektiriyordu. Zira zümre meclislerinin siyasi rızasını kazanmak, merkeziyetçi devletin yerleşik ayrıcalıkları tasfiye etmek için attığı en kritik adımdı.¹⁹ Bu minvalde Maria Theresa'nın emriyle hayata geçirilen *Theresianisches Kataster* (Theresia Kadastro), sadece bir malî envanter çalışması değil aynı zamanda iktidarın toprak ve servet üzerindeki hâkimiyetini simgeleyen bir siyasi manifestoydu. Daha önce kutsal addedilen ve vergi dışı bırakılan Kilise ve soylu sınıfına ait dominikal topraklar, bu kadastro sayesinde devletin vergi ağına dâhil edildi. Bu radikal hamle sınıfsal ayrıcalıklara vurulmuş bir darbe olarak devletin bütçesinde kayda değer ve sürekli bir artış sağlarken, modern bürokratik devletin tüm tebaası üzerinde doğrudan ve eşit bir egemenlik iddiasının da temelini attı.²⁰

reçte merkezileştirme ile fikir temelli reformculuk arasında tartışmalı bir denge tesis edilmiştir. Nitekim Prusya Directorate modelinin merkezileştirme ve verimlilik bağlamında Avusturya üzerindeki etkisi, Habsburg reform dinamiklerinin anlaşılmasında belirleyici bir rol oynamıştır; bu durumun ayrıntılı değerlendirmesi için bkz.: (Szabo, 2018, ss. 8-9).

¹⁹ Habsburg Monarşisi'nde XVIII. yüzyıl ortalarında malî ve idari yapıyı modernleştirmek amacıyla kapsamlı bir reform süreci başlatılmıştır. Bu bağlamda yeni gelir kaynaklarının etkin biçimde yönetilebilmesi için merkezî düzeyde *Directorium in publicis et cameralibus* adında bir tepe yönetim organı tesis edilmiştir. Diğer taraftan taşra teşkilatında vilayetler nezdinde intendanslıklar ile geniş bir Kreisamt ağı oluşturulmuştur. Ayrıca 1749 tarihli Polis Komisyonu ve 1751'de kurulan Yoksulluk Komisyonu gibi yeni idari birimler de aynı merkezî çatı altında birleştirilmiştir. Haugwitz'in öncülüğünde faaliyet gösteren ve "süper-bakanlık" olarak nitelendirilebilecek olan *Directory*, zamanla aşırı iş yükü nedeniyle verimsizleşmiş; bu tıkanıklığı aşmak amacıyla 1760-61 yıllarında Kaunitz'in ilham verdiği ikinci reform dalgasıyla yetkiler dağıtılarak özerk bakanlıklar ihdas edilmiştir. Bu yapılanma çerçevesinde alınacak kararları "aydınlatmak" ve daha geniş bir perspektif kazandırmak üzere bir Devlet Konseyi (*Staatsrat*) kurulmuştur. Dolayısıyla dar kapsamlı maliye odaklı reflekslerin ötesine geçilerek iktisadi ve toplumsal kalkınma hedeflerine yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir. Öte yandan İmparator II. Joseph, müşterek hükümdarlık döneminden itibaren yeniden Haugwitz'ci merkezileşme eğilimine yönelmiş; 1780 sonrasında siyasi, idari ve malî yetkilerin tek bir elde toplandığı yüksek merkezî yapılanma tekrar tesis edilmiştir. 1749 sonrası Haugwitz reformları için bütüncü devletin analizi hakkında bkz.: (Szabo, 2018, ss. 2-3, 9-10).

²⁰ Haugwitz'in 1747 tarihli büyük reform planının temelini, iyi Katoliklerin Tanrı'nın bahşettiği kaynakları devlete tahsis etmekle vicdani bir sorumluluk altında oldukları düşüncesi oluşturuyordu. Bu bağlamda devletin Kilise de dâhil olmak üzere tüm mülkî ve kurumsal yapılardan azami düzeyde katkı talep ettiği bütünsel bir vergi ve idare sistemi savunuldu. Haugwitz, savaş durumu olmaksızın barış koşullarında dahi *seigneurial* malikânelerin düzenli biçimde vergilendirilmesini "Tanrı'nın hoşnut olacağı adalet ve doğal hakkaniyet" ilkeleri üzerinden gerekçelendirdi; öte yandan soylulara ait mülklerdeki vergi oranlarını köylü topraklarına kıyasla düşük tutmayı öngördü. Söz konusu planın esasını, taşradaki Eyalet Meclislerinin maliye ve asker toplama işlevlerinin merkezî yönetime devredilmesi, bu görevleri üstlenecek daimî bir bürokrasi oluşturulması ve sürecin Viyana'da tesis edilecek bir üst kurul tarafından denetlenmesi teşkil etti. 1747 yılı ortalarında Harp Divanı ile yürütülen müzakereler neticesinde, barış döneminde 108.000 kişilik daimî bir ordunun teşkili ve bu ordunun yıllık yaklaşık 14 milyon guldenlik bütçeyle idamesi hedeflendi. 29 Ocak 1748'de alınan Gizli Konferans kararıyla da Avusturya ve Bohemya topraklarında sistemin genel geçerli şekilde uygulanması onaylandı. Atılan bu adımlar, Kilise ve soylu mülklerinden doğrudan vergi alınmasını da kapsayan "istisnasız vergi tabanı" anlayışını kurumsallaştırırken, Habsburg monarşisinin parçalı yapısından bütünsel bir *Gesamtstaat* modeline geçiş sürecini hızlandırdı. Diğer taraftan uygulama aşamasında, aynı yükümlülüklerin nakdî vergiye dönüştürülmesi, eyaletlere ait kadastroların Theresian Kadastroları adı altında yeniden gözden geçirilmesi ve soyluların manüfaktür, maden ve diğer *adminicula* gelirlerinin beyan kapsamına alınması yoluyla vergi tahsilâtında kayda değer bir genişleme sağlandı; bu sayede bazı bölgelerde gelirlerde yüzde 50'ye varan artışlar kaydedildi. Buna rağmen soylu sınıfın direnci, gelir beyanlarını düşürme ve vergi yükünü köylü sınıfına kaydırma yöntemleriyle sürdü. Barış dönemi ihtiyaçlarına göre tasarlanmış olan malî-idarî mimari, Yedi Yıl Savaşı'nın yarattığı baskı altında önemli darboğazlarla karşılaştı. Dolayısıyla Haugwitz'in 1747-1749 döneminde hayata geçirdiği hamle, taşra yargı yetkisi hariç tutularak siyasî ve malî idarenin merkezî bir *Directorium in publicis et cameralibus* altında

Habsburg Monarşisi'nde XVIII. yüzyılın ortalarında ivme kazanan malî reform süreci, salt bütçe dengelerini iyileştirme çabasının ötesine geçerek, devletin kendi varlığını yeniden düşündüğü epistemolojik bir kırılmaya işaret eder. Bu dönüşüm, Aydınlanma'nın "akılcı devlet" idealinin idarî pratiğe nüfuz ettiği; kameralist siyaset felsefesinin "halkın refahı, hükümdarın gücünün temelidir" düsturunun, bir devlet aklı (*ratio status*) rehberliğinde kurumsal forma kavuştuğu sistematik bir modernleşme hamlesidir.²¹ Bu kapsamda vergi reformunun ardından, siyasi ve malî yönetim işlevlerinin tek bir çatı altında birleştirilmesini amaçlayan kapsamlı bir idarî reorganizasyon uygulamaya konulmuştur. Reform tasarımı Alman kameralizminin "mülkün ve tebaanın refahı = devlet gücü" eşlemini esas alan müdahaleci yönetim ilkeleri belirleyici olmuş; idarî merkezleşme, malî konsolidasyonun tamamlayıcı ayağı olarak ele alınmıştır.²² Söz konusu reformun temel motivasyonu, mevcut yönetim aygıtındaki etkinlik eksikliğini gidermek ve savaş sonrası dönemin (özellikle Yedi Yıl Savaşı'nın) ortaya çıkardığı yapısal zaaf-ları telafi etmek olup,²³ bu amaçla Haugwitz önderliğinde *Directorium in publicis et cameralibus* adı altında merkezi bir siyasi organ tesis edilmiştir (Walter, 1938, ss.194-253). Bu yeni kurum Habsburg Monarşisi'nin hem Bohemya hem de Avusturya miras topraklarındaki tüm yönetim birimlerinin denetimini radikal bir merkezleştirme politikasıyla üstlenerek önceki dağıntık yapıya son vermiş, böylelikle idarî karar alma ile gelir-toplama/sarf etme döngüleri arasında doğrudan bir koordinasyon hattı kurmuştur. Nitekim yeni oluşturulan *Directorium*, mevcut saray yönetim organları olan çeşitli konseyler, konferanslar ve Saray Hazinesi'nin (*Hofkammer*) yetki

birleştirilmesiyle, vergi toplama ve asker sevkياتının Eyalet Meclislerinin kurumsal vetosundan kurtarılmasını sağladı. Bu durum, merkez ordusunun ve hazinenin sürekliliğini güvence altına alan "aydınlanmış mutlakiyetçi" bir devlet tasavvurunun idarî zemininin fiilen tesis edildiği anlamına gelmekteydi. Bkz.: (Szabo, 1994, ss. 75-77, 79-81, 116-118).

²¹ Kral, halkın birinci hizmetkârıdır" anlayışıyla özetlenen Aydınlanmacı hükümdarlık modelinin hedefleri ve üslubu hakkında ayrıntılı bilgi ve bu bağlamdaki eğitim, hukuk, din politikaları ile malî-idari modernizasyon vurgusu için bkz.: (Scott, 1990, ss. 18-21). Ayrıca Roscher ve Koser'in tarihyazımındaki çizgisinden miras alınan "aydınlanmış mutlakiyet" kavramının, hükümdarın kişisel çıkarından ziyade devletin rasyonel menfaatlerini ve bir toplumsal sözleşme anlayışını ön plana çıkaran düşünsel temele nasıl evrildiğinin detaylı bir analizi için bkz.: (Scott, 1990, ss. 6-7, 19-20).

²² Kameralizm doktrininin "mutlu ve üretken nüfus = güçlü devlet" şeklindeki temel önermesi, erken modern dönem Avrupa devletlerinin malî ve idari politikalarının şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu yaklaşım, devletin gücünün öncelikle beşerî ve iktisadi kaynakların rasyonel yönetiminden türediği düşüncesine dayanır. Zira Alman doğal hukuk geleneğiyle bütünleşen kameral bilim, üniversite müfredatları ve bürokratik eğitim programları aracılığıyla sistematik bir teorik zemin oluşturmuş ve böylece pratik yönetim anlayışının kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda kamu gelirlerinin rasyonnelleştirilmesi, nüfusun ekonomik ve sosyal refah düzeyinin yükseltilmesi ve idari süreçlerde standartlaşmanın tesisi birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirini tamamlayan politikalar bütünü olarak tasarlanmıştır. Dolayısıyla yönetsel teknikler ile normatif çerçeve arasında kurulan bu sinerji, devlet kapasitesinin sürekli biçimde güçlendirilmesine hizmet etmiş ve merkezi yönetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılmasında XVIII. yüzyıl boyunca hayati bir işlev görmüştür. Bkz.: (Scott, 1990, ss. 18-20).

²³ Yedi Yıl Savaşları'nın yol açtığı yıkıcı sonuçlar, özellikle artan savaş borçları ve belirginleşen idari zafiyetler nedeniyle, kapsamlı bir reform sürecini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda gerek Prusya'da gerekse Habsburg monarşisinde, devletin kurumsal kapasitesinin süreklilik arz eden bir biçimde güçlendirilmesi amacıyla malî ve idari alanda yeniden yapılanma çabaları yoğunluk kazanmıştır. Zira söz konusu reformlar, merkezi yönetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılması ve kaynak tahsis süreçlerinin rasyonnelleştirilmesi yönünde sistematik adımları içermektedir. Dolayısıyla savaş sonrası dönemde her iki devlette de gözlemlenen bu dönüşüm hamleleri, modern bürokratik yapıların teşekkül sürecine temel oluşturmuş; öte yandan, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında devlet-toplum ilişkilerinin yeniden tanımlanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bkz.: (Scott, 1990, ss. 17-18).

ve sorumluluklarını devralmış; maliye ile siyaset arasında önceki döneme damga vuran kurumsal ayrışmayı asgariye indirerek “tek elden yönetim” prensibini yerleştirmeye yönelmiştir.²⁴

Bu merkezileştirme girişiminin temel stratejik hedefi, siyasi ve malî süreçlerin koordinasyonunu sağlayarak kaynak tahsisinde operasyonel etkinliği artırmak, kurumsal sürtünmeleri azaltmak ve devlet finansmanını rasyonel bir çerçeveye oturtmaktır. Bu hedef, dönemin Aydınlanmacı reform ufkunda, “fikirlerin doğrudan eyleme dönüşümü” arayışındansa, “fikirlerin sağladığı zihinsel bağlam içinde pratik devlet adamlığının” tercih edildiği bir yaklaşımı yansıtır: Yani, Fransız fizyokrat doktrinlerinin şabloncu naklinden çok, Alman doğal hukuk düşüncesi ve kameralist gelenekle yoğrulmuş pragmatik bir düzen kurma iradesi söz konusudur. Ancak reformlar yalnızca merkezi düzeyle sınırlı kalmamış; yerel yönetim birimlerinin merkezi politikaların uygulanmasındaki kritik rolü dikkate alınarak, bunların yeni sisteme entegrasyonu esasa dönüştürülmüştür. Bu bağlamda Avusturya ve Bohemya topraklarındaki eyalet yönetimlerinin (*Länder*) doğrudan *Directorium*’a bağlanması ve onun yetkisine tabi kılınması, reform paketinin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği açısından hayati bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Zira XVIII. yüzyıl sonu Avrupa devletlerinin çoğunda görüldüğü üzere, kurumsal ayrıcalıklar (eyalet meclisleri, loncalar, üniversiteler vb.) ile sınırlı ölçekli bürokrasilerin kapasite kısıtları reformun sahadaki başarısını belirleyen temel değişkenlerdi; Habsburg bağlamında bu kısıtları aşmanın yolu, merkezî gözetimle yerel icra arasındaki mesafeyi kısaltmaktan geçiyordu. Öte yandan bu kapsamlı yapısal değişim, tek tip ve standartlaştırılmış bir bürokratik mekanizmanın oluşturulmasını kadroların eğitimi ile görev tanımlarının yeknesaklaştırılmasını ve farklı yetki alanları arasında koordineli bir işleyişin tesisini zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede kameral bilimlerinin üniversite müfredatına taşındığı Alman dünyasındaki örneklerle uyumlu şekilde, hukuk, iktisat ve “polis” (Polizei—düzen/toplum idaresi) bilimlerinin pratik idareye aktarılması hedeflenmiştir. Haugwitz’in bu yeniden yapılandırma modelini kurgularken, daha önce Avusturya’ya bağlı Silezya bölgesinin yönetiminde başarıyla uygulanmış bürokratik ağ ve merkezî yönetim ilkelerini temel referans aldığı, ayrıca Prusya’da 1740’lardan itibaren gözlemlenen idarî rasyonalizasyonun bir “karşı-model” ve kıyas çıpası olarak takip edildiği, çağdaş araştırmalarca ortaya konmuştur.²⁵ Son kertede, *Directorium*’un teşkili ve onu izleyen

²⁴ Habsburg Monarşisi’nde XVIII. yüzyılın son çeyreğine doğru uygulamaya konulan idari yeniden yapılanma, devlet yönetiminde merkezileşmeyi ve rasyonel bir idari düzeni tesis etmeyi hedefleyen kapsamlı bir reform süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu reformlar, özellikle Prusya modelinden mülhem bir “tek hat” yönetim anlayışını benimsemiş; bu doğrultuda saray konseyleri ile hazineye ait olan ve dağınık halde bulunan yetkilerin tek bir merkezî organda birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Zira söz konusu yapısal dönüşümle, karar alma ve uygulama mekanizmalarının yeknesak bir hiyerarşi içerisinde sadeleştirilmesi ve böylece idari işleyişte belirsizliklerin asgariye indirilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla malî ve idari fonksiyonlar arasında koordinasyonun güçlendirilmesi sayesinde, merkezî otoritenin denetim kapasitesi artırılmıştır. Bu gelişme, monarşinin bürokratik etkinliğini ve iç siyasetteki tutarlılığını önemli ölçüde pekiştirirken; merkezî yönetimin taşra üzerindeki hakimiyetinin daha sistemli ve sürekli bir nitelik kazanmasına da katkıda bulunmuştur. Netice itibarıyla, bu reform süreci Habsburg idari sisteminin modernleşmesinde ve merkezî devlet yapısının konsolidasyonunda dönüm noktası teşkil eden bir rol oynamıştır. Bkz.: (Scott, 1990, ss. 152-154).

²⁵ Son dönem literatürü, ICHS’nin şabloncu ve “Fransız-merkezli” aktarımının ötesine geçerek, Aydınlanma fikirlerinin hazır reçeteler olarak değil, karar alıcılar nezdinde bağlam kuran ve eyleme yön veren bir çerçeve olarak konumlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, düşünsel akımlar ile “pratik devlet adamlığı” arasındaki karşılıklı etkileşimin analiz merkezine yerleştirilmesiyle karakterize edilir. Dolayısıyla İtalyan reformcularının mirası ile Alman kameralizminin teknik ve yönetsel ağırlığı, rasyonel yönetim arayışının somut idari ve malî-polisî araçlarla birleştirilmesi yoluyla fikirlerin uygulama zeminine aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Aynı çerçevede, Pufendorf–Thomasius–Wolff hattında temsil edilen doğal hukuk geleneğinin toplumsal sözleşme ve hoşgörü kavramları üzerinden ka-

entegrasyon hamleleri, Habsburg Monarşisi'nin çok merkezli ve ayrıcalıklarla örülü kurumsal coğrafyasında "akılcı emir-komuta" ile "malî kapasite" arasında kopmaz bir bağ kurmayı amaçlamıştır. Bu bağ, yalnızca vergi tahsili ve bütçe disiplini değil, eğitim, adalet ve din politikalarında Aydınlanmacı hümaniter yönelimin, pratik devlet gereklilikleriyle dengelenmesini mümkün kılan idarî omurgayı da sağlamlaştırmıştır. Böylece reform programı, fikirlerin tek başına belirlediği bir mimariden ziyade, savaş sonrası zorunluluklar, malî rasyonalite, kameralist öğretinin deneyimle süzölmüş ilkeleri ve mukayeseli örneklerin dikkatle içselleştirilmesiyle şekillenmiştir.

Haugwitz sisteminin uzun vadede ortaya çıkan operasyonel sınırlamaları ile Yedi Yıl Savaşları'nın (1756-1763) tetiklediği olağanüstü idarî ve malî baskılar, Habsburg Monarşisi'nin merkezi yönetim yapısının daha ileri düzeyde bir fonksiyonel ayrışma ve kurumsal uzmanlaşma temelinde yeniden kurgulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Savaş yıllarında Direktorya'nın (*Directorium in publicis et cameralibus*) giderek artan görev yığılması ve özellikle iase-komiserliği ile madenler idaresinin merkezileştirilmesinden doğan tıkanmalar, verimliliği ciddi biçimde zedelemiş, "bir düzensizlikten ötekine" geçildiğine dair çağdaş gözlemleri doğrulamıştır. Bu bağlamda 1758'den itibaren olgunlaştırdığı önerilerle Kaunitz, koordinasyon eksikliği ve sistemsizlik sorununu aşmak üzere kalıcı bir istişarî konsey tesisini savunmuş; Maria Theresia, Aralık 1760'ta bu çerçeveyi onaylamıştır. Söz konusu köklü idarî reform paketi, özellikle Leipzig'deki öğrenimi sırasında "doğal hukuk" (*Naturrecht*) ile kameralist "devlet bilimleri" (*Staatswissenschaften*) çizgisindeki derslerden geçen ve Thomasius-Wolff geleneğinin disiplinli muhakeme yöntemini içselleştiren Wenzel Anton Kaunitz tarafından tasarlanmış ve yürütülmüştür. Prusya'ya karşı girişilen mücadelenin yol açtığı ağır malî yükler ve askerî kayıplar reformlar için temel bir itici güç teşkil etmiş; bu deneyimler devlet yönetiminin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılmasının hayati önemini somut bir şekilde ortaya koymuştur (Gant, 2005, ss. 371-373). Bu doğrultuda gerçekleştirilen yeniden yapılanmada Haugwitz döneminin merkezi organı konumundaki Direktörlük (*Directorium in publicis et cameralibus*) lağvedilmiş ve fonksiyonel ayrışma ile idarî etkinlik ilkesi gözetilerek söz konusu yetkiler uzmanlaşmış müstakil kurumlar arasında yeniden dağıtılmıştır. Bu kapsamda malî idare üçlü bir yapı halinde yeniden tertiplenmiş; sıradan gelirlerin ve maden tekellerinin yönetimini üstlenen Saray Hazinesi (*Hofkammer*), ipotekli gelirlerin tahsili ve borç servisi için Merkezi Hazine (*General-Kasse*; başkanı aynı zamanda Viyana Şehir Bankası ve Kredi Deputasyonu başkanı), ve bütçe denetimini yürütmek üzere Saray Muhasebe Odası (*Hofrechnungskammer*) ihdas edilmiştir. Öte yandan Askerî İlaşe Komiserliği (*Generalkriegskommissariat*) ise tecrübe ve yetkinlik gerekçesiyle tekrar Harp Konseyi'nin (Aulic War Council) uhdesine alınmıştır. Öte yandan siyasi- idarî koordinasyon, Çek ve

musal hukuk tahayyülünü beslediği; öte yandan kodifikasyon girişimlerine normatif bir yön kazandırarak çok hukuklu yapılarda yeknesaklaştırma eğilimini güçlendirdiği gözlemlenmektedir. Habsburg İmparatorluğu'nun parçalı coğrafyasında ise *Länder* ve *gubernia* düzeyindeki birimlerin merkeze entegrasyonu, merkezileşmenin rasyonel ve işlevsel mantığını belirlemede etkili olmuştur. Diğer taraftan kurumsal ayrıcalıklar ile yerel-corporate direnç, merkezî reformların uygulanma sürecini şekillendiren temel değişkenler olarak öne çıkmıştır. Zira XVIII. yüzyıl devletlerinin sınırlı bürokratik kapasitesi, personel açığı ve eğitim eksiklikleri göz önüne alındığında, "merkezî gözetim ve yerel icra" dengesinin fiili uygulamalardaki hayati rolü daha belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda reformların nispi başarısı, çoğunlukla yeni kazanılan bölgelerde veya geleneksel kurumsal yapıların zayıf olduğu alanlarda daha belirgin biçimde gözlemlenmiştir. Paralel bir gelişme olarak, bürokratikleşme süreçleri üniversite kökenli memurların yükselişi ve kameralizm ile *Polizei* doktrinlerinin yönetim pratiğine aktarılmasıyla desteklenmiştir. Nihayetinde mukayeseli örnek alma ve kurumsal transfer kanalları aracılığıyla Prusya idari modeli, hem bir örnek hem de kıyas çerçevesi olarak Habsburg reformlarının kavramsallaştırılmasını ve uygulama temposunu etkilemiştir. Bu konuda bkz.: (Scott, 1990, ss. 17-25; Beales, 1990, ss. 51-52; Scott, 1990, ss. 145-147, 152-156; Felgel, 1880, ss. 66-69).

Avusturya kalıtsal topraklarına ilişkin işlerin merkezi eşgüdümünden sorumlu Çek-Avusturya Saray Şansölyeliği (*Böhmisch-Österreichische Hofkanzlei*) yeniden tertip edilerek politik idare bu kuruma tevdi edilmiştir. Buna karşılık yargı yetkisi, Haugwitz devrindeki gibi bağımsızlığını koruyan ayrı bir organ olarak muhafaza edilmiş; “adalet, prensipte icra işi değildir” yaklaşımı çerçevesinde feodal karışık işler (*materiae mixtae*) dahi öncelikle özel haklara ilişkin yargısal meseleler olarak Yüce Adliye’ye (*Oberste Justizstelle*) iade edilmiştir. Reform paketinin merkezinde ise, merkezi bir müşavirlik ve koordinasyon organı olarak teşkil edilen Devlet Konseyi (*Staatsrat*) yer almıştır. Kaunitz’in Fransız *Conseil d’État* örneğinden de esinle kurguladığı bu konsey, farklı portföylerden gelen tasarrufları tartışmanın diyalektiğine açarak, imparatoriçenin kararları için sistemli bir “süzgeç” işlevi görmüş; yasama niteliğindeki düzenlemelerin ana kanalı haline gelmiştir. Altı üyeden oluşan yüksek konsey, 26 Ocak 1761’de imparatoriçe ve imparatorun huzurunda resmen açılmış; ilk atananlar arasında Haugwitz (başkan/*erster dirigierender Staatsminister*), Mareşal Daun, Blümegen, Stupan von Ehrenstein ve Borié ile kaide-ten daimî üye sıfatıyla Devlet Şansölyesi Kaunitz bulunmuştur.²⁶ Bu kapsamlı idarî modernizasyon salt bir yapısal değişiklikten ziyade, Aydınlanma düşüncesi ve rasyonel devlet yönetimi prensiplerinin Habsburg bürokrasisine entegrasyonunu temsil etmektedir; diğer bir ifadeyle Kaunitz, dışişleri portföyünün ötesinde iç politikanın çerçevelenmesinde fiilî belirleyici rolünü bu kurumsal zemin üzerinden pekiştirmiştir (Szabo, 1994, ss. 58-59). Nitekim 1761 dönüşümü basit bir organigram değişikliğinden ziyade, Aydınlanma aklının ve “iyi düzenlenmiş” devlet tasavvurunun Habsburg bürokrasisine nüfuzunu temsil eder. Kaunitz’in yönetim felsefesi; yürütme-yargı ayrımı, portföylerin uzmanlaşması, şeffaf hesap verme ve denetim (özellikle bağımsız muhasebe odası) ile maliye-ticaret ilişkilerinde dar fiskalizmin ötesinde toplumsal verimlilik hedeflerini önceleme gibi ilkelerle somutlaşmıştır.²⁷

Ancak söz konusu kapsamlı yapısal reformların etkin bir şekilde hayata geçirilmesine rağmen, monarşinin jeopolitik parçalılığı dikkate alınarak, reform programının coğrafi kapsamı bilinçli ve stratejik bir tercihle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda Maria Theresa döneminde gerçekleştirilen devlet yönetimindeki köklü dönüşümler, öncelikli olarak Habsburg Monarşisi’nin merkezi çekirdek bölgesini teşkil eden İç Avusturya eyaletleri ile Bohemya ve Moravya gibi Çek taç topraklarını kapsayacak şekilde tasarlanmış ve bu alanlarda kararlı bir şekilde uygulanmıştır (Fichtner, 2003, ss. 75-77). Buna karşılık Aziz Stjepan Tacı altında birleşen topraklar (Macaristan Krallığı ve bağlı dominyonlar), yönetim merkezinin jeopolitik hassasiyetlere dayalı stratejik yaklaşımı gereğince, bu doğrudan reform sürecinin kapsamı dışında tutulmuştur. Nitekim Macaristan Krallığı’nın siyasi- idarî sistemi, merkezde yürütülen radikal modernizasyon sürecinden doğrudan etkilenmemiş; bunun yerine, yönetim yapısı, köklü geleneksel sosyal tabakalaşma (*Ständestaat*) üzerine inşa edilmiş yerel kurumlar (Komitate vb.) ile mevcut merkezi kraliyet ve saray idarî organları arasındaki kurumsal denge temelinde korunmuştur. Bununla birlikte söz konusu bilinçli dışlama politikası, Viyana Sarayı’nın, Macaristan Krallığı’ndaki yerleşik kurumsal ağlar aracılığıyla, monarşinin genel modernizasyon hedeflerini bu bölgede dolaylı yöntemlerle (örneğin ekonomik politikalar, askerî organizasyon veya diplomatik nüfuz yoluyla) sürdürmediği veya idarî nüfuzunu kademeli olarak artırma çabası içinde olmadığı şek-

²⁶ Kaunitz’in idari reformlarının yapısal temelleri ve organizasyonel çerçevesi için bkz.: (Szabo, 1994, ss. 13-14, 23,56-59, 79-80, 88-91; Walter, 1938, ss. 309-365).

²⁷ Kaunitz sistemi, bazı sınırlı değişikliklere uğramakla birlikte, XVIII. yüzyıl boyunca temel olarak yürürlükte kalmıştır. Bkz.: (Vocelka, 2001, s. 359).

linde yorumlanmamalıdır; aksine, bu yaklaşım merkezî otorite ile tarihî hakların tanınması arasında pragmatik bir uzlaşmayı temsil etmektedir. Macaristan'ın idarî örgütlenmesinin temelini oluşturan komitat (*megye*) sisteminin tarihsel sürekliliği, bu geleneksel yapıların stratejik bir dışlama mekanizması aracılığıyla merkezileştirici reform girişimlerinden bağımsızlığını koruyabilmesi sayesinde mümkün olmuştur. Bu bağlamda Aziz Stefan Tacı'nın temsil ettiği toprakların siyasi özerkliği, Habsburg Monarşisi içerisinde Macaristan Parlamentosu (*Országgyűlés*) tarafından kurumsallaştırılmıştır. Söz konusu idarî mimarinin içsel organizasyonu, komitat olarak adlandırılan yerel yönetim birimleri üzerine inşa edilmiştir. Bu birimler yerel soylulardan (*Universitas Nobilium*) müteşekkil bölgesel topluluklar olarak, egemenlik temellerini; XVI. yüzyılın başlarında István Werbőczy'nin *Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae* (kısaca *Tripartita*) adlı eserinin ortaya çıkışıyla birlikte kodifiye edilen ve normatif bir metne dönüştürülen sınıf temelli anayasal düzene (*országos rendiség*) dayandırmışlardır.²⁸ Bunun sonucunda komitatların en üst düzey temsilcileri ile komitat soylu meclisleri (*sed-riae nobilium*), idarî ve yargısal yetkilerin birincil kullanıcıları ve dağıtıcıları konumunu muhafaza etmişlerdir. Dahası soylu sınıf (*nobilitas*), kendilerine tanınan geleneksel "hak ve ayrıcalıkları" (*iura et libertates*), doğrudan komitat kurumları aracılığıyla ve bu kurumsal çerçeve içinde etkin bir şekilde kullanma imkânını sürdürmüştür (Beller, 2018, ss. 11-13; Taylor, 1948, ss. 15-17; Fichtner, 2003, ss. 100-101).²⁹ Bu yapı merkezi otoriteye karşı yerel özerkliğin ve ayrıcalıklı statünün korunmasında temel bir işlev görmüştür.

Yerel özerklik haklarının korunmasına rağmen Habsburg Monarşisi'ne bağlı taş topraklarının genel idaresi ile merkezî otoritenin konsolidasyonu, Viyana merkezli saray kurumlarının koordinasyon mekanizması aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Aziz Stjepan Tacı altındaki tüm ülkelerin idarî yönetimi, Viyana'da bulunan Macar Saray Şansölyeliği (*Cancellaria Aulica Hungarica; Ungarische Hofkanzlei*) adıyla kurumsallaştırılan merkezî bir saray organının yetki alanına devredilmiştir.³⁰ Söz konusu müessese I. Ferdinand'ın saltanatının başlangıcından itibaren sonraki iki yüzyıl boyunca temel işlevsel parametrelerinde kayda değer bir evrim geçirmiştir.³¹ Kuruluş aşamasında temel bir yazışma ve belge yönetimi birimi olarak teşkilatlan-

²⁸ Macar anayasası, diyet ve soylu ayrıcalıkları bağlamında Tripartitum'un rolü hakkında bkz.: (Ingrao, 2000, ss. 12-14). Macar soylularının örf ve âdet hukukunu sistematik bir hukuki derleme hâline getiren kişi, Stjepan Werbőczy olup bu eseri *Tripartitum opus iuris consuetudinarii Regni Hungariae* başlığı altında kaleme almıştır. Karşılaştırmak için bkz.: (Gönczi, 2008, ss. 14-16).

²⁹ Eyalet temelli anayasanın kurulması ve komitatların işleyiş biçimi için bkz.: (Marczali, 1910, ss. 34-41; 56-67). Komitat adları, idari yapı, yüzölçümü ve her bir komitatın toplam nüfus içindeki payı için bkz.: (Haselsteiner, 1983, ss. 27-35).

³⁰ Thomas A. Brady Jr. ve ilgili literatür bağlamında, Habsburg Monarşisi'nin XVII. yüzyıl ortasından XIX. yüzyıl başına uzanan kurumsal-siyasi dönüşümüne genel bir giriş için bkz.: (Ingrao, 2000, ss. 15-17). Ingrao, söz konusu sayfalarda savaş-devlet dinamiklerinin ve çok-etnili yapının merkezî-bürokratik kurumları nasıl biçimlendirdiğine dair net bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, Brady'nin geç Kutsal Roma-Habsburg dünyasına ilişkin siyasal-kurumsal okumasıyla uyumlu bir "konfesyonel siyaset" ve "imparatorluk-çokluk" vurgusunu izler.

³¹ I. Ferdinand'ın 1527 tarihli *Hofstaatsordnung*'u, Habsburg monarşisi bünyesinde saray teşkilatının iş bölümü, hiyerarşik yapılanması ve karar alma usullerini tanımlayan kurucu bir normatif çerçeve olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu düzenleme, merkezî idarenin kurumsal sınırlarını belirlerken malî, adlî ve danışma organları arasındaki yetki dağılımını sistematik biçimde tanımlamış; böylece erken modern dönemde Habsburg idaresinin normatif düzenlemeleri bağlamında idarî rasyonelleşmenin temel belgelerinden biri olarak işlev görmüştür. Bu bağlamdaki tartışmalar için bkz.: (Fichtner, 2003, ss. 18-21).

dırılmışken, zaman içerisinde hükümdar nezdinde etkin bir danışma kurulu ve politika formülasyonu organı statüsüne yükselmiştir.³² Bu niteliksel dönüşüm bahsi geçen kurumun idarî karar alma süreçleri ile siyasi mühendislik üzerindeki artan nüfuzunun açık bir göstergesini teşkil etmektedir. Öte yandan Macaristan'daki Habsburg hükümdarlarının malî kaynaklarının idaresi ve kraliyet mülklerinin (*cameralia*) yönetimi, ayrı bir saray kurumunun sorumluluğunda kalmıştır. Bu malî yönetim merkezi Požun'da konuşlanmış olan Macar Saray Hazinesi (*Ungarische Hofkammer*) idi.³³ Nitekim taç topraklarının yönetimi; yazışma, stratejik danışmanlık ve siyasi koordinasyon yetkilerini elinde bulunduran Viyana merkezli "Saray Şansölyeliği" ile maliye politikası, gelir tahsili ve ekonomik kaynak yönetimi gibi alanlarda uzmanlaşmış Požun merkezli "Saray Hazinesi" arasında işlevsel bir bölüşüme tabi tutulmuştur.³⁴ Bu ikili idarî mimari, Habsburg yönetim paradigmasının karakteristik bir kurumsal düzenlemesi olarak öne çıkmakta ve

³² XVIII. yüzyıl boyunca Habsburg Monarşisi'nde danışma organlarının kurumsal işlevlerinde gözlemlenen yapısal genişleme, imparatorluk yönetiminin karar-öncesi aşamalarında normatif ve koordinatif bir düzenin inşasına katkıda bulunmuştur. Bu süreçte *Geheimer Rat* (Gizli Konsey), yüksek siyaset ve hanedan stratejisi konularında imparatora danışmanlık yapan başlıca kurul olarak merkezî yönetimde normatif-koordinatif bir çerçevenin oluşturulmasında merkezî bir rol üstlenmiştir. *Hofkanzlei* (Saray Kançlıyası) ise eyalet diyetleri ve taşra idarelerinden gelen dilekçelerin tasnifi, imparatorluk fermanlarının redaksiyonu ve idarî-hukukî yazışmaların yönetişimi yoluyla karar süreçlerinin metinleştirilmesi ve prosedürleştirilmesi ile görevlendirilmiştir. *Hofkammer* (Saray Hazinesi), savaş vergileri, gümrük ve tekel gelirlerinin tahsili ile malî disiplinin tesisini üstlenerek maliye ve siyaset arasındaki bağlantının kurumsallaştırılmasını sağlamış; böylece danışma işlevi düzenleyici bir kapasiteye dönüştürülmüştür. *Hofkriegsrat* (Savaş Konseyi) askerî sevk ve idare, tahkimat ve lojistik planlamanın merkezileştirilmesi yanında, sivil kurullarla—özellikle *Hofkammer* ve *Hofkanzlei*—uyum içinde çalışmayı sağlayan teknik-danışma raporları üretmiştir. Bu kurulların geçirdiği dönüşüm, danışma organlarının salt mütalaa merci olmaktan çıkıp düzenleyici, eşgüdümleyici ve karar-öncesi filtre işlevleri üstlenen yapılar haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Habsburg yönetim aygıtı, merkezî "Hof-" kurumları ile taşra ve kraliyet kentlerindeki paralel organlar arasında belirgin bir fonksiyonel işbölümüne dayalı olarak örgütlenmiştir. Viyana'daki merkezî yapılar içinde özellikle *Reichshofrat* (*Aulic Council* / İmparatorluk Yüksek Divanı / Saray Konseyi) yüksek düzeyde idarî-koordinatif danışma, normatif denetim ve karmaşık hukukî-idarî ihtilafların çözümü işlevlerini üstleniyordu; buna karşılık *Hofkanzlei* (*Imperial Chancery*) imparatorluk iradesinin yazılı fermân ve nizamnamelere dönüştürme, resmî yazışmaların hazırlanıp redakte edilmesi ve hukukî-idarî formülasyonun kurumsal merkezi olarak görev yapıyordu. Bu merkezî yapı, Prag (Bohemya), Graz (İç Avusturya) ve Pressburg (Macar Krallığı) gibi taşra merkezlerinde bulunan eş-organlar ile tamamlanmıştır. Söz konusu bölgesel kurumlar—Bohemya ve İç Avusturya'daki bölgesel *Hofkanzlei* benzerleri ile Macaristan'daki *Ungarische Hofkanzlei* ve Pressburg'daki *Hofkammer* kurulları—yerel düzeyde uygulama, tahsilat, idarî-nizami uyum ve mahallî hukuk teamülünün merkezî buyruklarla uyumlulaştırılması görevlerini üstlenmiştir. Bu sayede kararın formülasyonu ve normatif çerçevesi büyük ölçüde Viyana merkezinde şekillenirken, icra ve tedvin süreci kraliyet ülkelerinin kendi kurumsal gövdeleri aracılığıyla yürütülmüştür. Bu ikili-idarî yapı, Habsburg monarşisinin hem hanedanî bütünlüğünü hem de ülkesel özerklikleri koruyan tipik bir "kompozit monarşi" olarak işleyişini yansıtmaktadır. Nitekim XVII. ve XVIII. yüzyıl Habsburg yönetiminde danışma organlarının genişleyen fonksiyonları, imparatorluk idaresini normatif metinler, bütçe kısıtları ve askerî-planlama protokolleri aracılığıyla bütünleştiren bir yönetsel mimari yaratmıştır. Bkz.: (Ingrao, 2000, ss. 15-17; Fichtner, 2003, ss. 18-21).

³³ Ingrao, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda *Hofkammer*'in Habsburg malî-idarî yapısı içerisindeki işlevsel konumuna dikkat çeker. Ona göre *Hofkammer*, krallığın gelirlerinin tahsili, vergi ve gümrük düzenlerinin denetimi ile taç arazileri ve maden işletmelerinden sağlanan gelirlerin gözetimi gibi başlıca fiskal sorumlulukları üstlenmiştir. Ingrao ayrıca Požun'un, Diet ve yerel kurumlara coğrafi ve idarî yakınlığı nedeniyle, Macar taşra yönetimiyle Viyana merkez arasındaki malî aktarım, denetim ve raporlama süreçlerinde doğal bir aracı ve düğüm noktası işlevi gördüğünü vurgular. Macaristan'daki malî-idarî örgütlenme içinde Macar *Hofkammer*'in Pressburg'daki kurumsal konumu ve işlevlerine ilişkin genel bir değerlendirme için bkz.: (Ingrao, 2000, ss. 15-17).

³⁴ Ingrao, erken modern Habsburg idaresinin yapısını, tek bir mutlak merkezden yönetilen bir monolitik sistemden ziyade, birbiriyle işbirliği içinde çalışan çoklu kurumsal odaklara dayalı "çok merkezli" (polycentric) bir düzen olarak tanımlar. Bu çerçevede Viyana'daki saray ve merkez kurulları, Graz ve Innsbruck'un özellikle İç Avusturya bağlamındaki idarî işlevleri, Prag'ın Bohemya Krallığı'nın yargısal ve idarî cihazı olarak oynadığı rol, ve Pressburg/Bratislava'nın XVI.-XVIII. yüzyıllarda Macar Krallığı diyetleri ile krallık kurumları arasındaki temas noktası işlevi, maliye,

merkezileşme çabaları ile tarihî özerklikler arasındaki dengenin tipik bir tezahürünü yansıtmaktadır.³⁵

Ayrıca I. Ferdinand döneminden itibaren Viyana’da tesis edilen merkezî üst kurullar—*Hofrat*, *Hofkanzlei*, *Hofkammer* ve askerî meselelerden sorumlu *Hofkriegsrat*—ile Pressburg, Prag ve Graz’daki muadil yapıların eşzamanlı faaliyet göstermesi, XVII. yüzyıl boyunca merkezî koordinasyon ile yerel özerkliklerin bir arada işleyişine dair önemli bir örnek oluşturmaktadır.³⁶ Bu bağlamda 1620’lerin ardından Bohemya Kançılıyası’nın 1624’te Viyana’ya nakledilmesi ve Avusturya’ya mahsus ayrı bir şansölyelik oluşturulması, Viyana’nın bir üst yönetim merkezi olarak konumunu güçlendirmiştir.³⁷ Diğer taraftan Macar kurumsal yapısı, *Hofkanzlei* ve *Hofkammer*’in Macar ofisleri ile Pressburg’daki idarî makamlar üzerinden, yerleşik ayrıcalıklı statüsünü uzun süre muhafaza etmiştir.³⁸ XVIII. yüzyılda Maria Theresa’nın gerçekleştirdiği reform sürecinde ise Avusturya-Bohemya topraklarında birleşik bir *Hofkanzlei* yapısı ile merkezî yargı birimi olan *Oberste Justizstelle* aracılığıyla bürokratik merkezileşme ilerletilirken; Macar taç topraklarına bağlı kurumlar—Macar Saray Şansölyeliği ve *Consilium Locumtenentiale*

adalet, askerî seferberlik ve eyalet temsili alanlarında paylaşılan yetkiler üzerinden bir “eş kurumsal paylaşım” ağını meydana getirir. İnter-eyalet koordinasyon, hanedanın kişisel birlik (composite monarchy) mantığı doğrultusunda, yerel diyetler, asambleler ve mahkemeler aracılığıyla yürütülür; bu durum merkezî kararların bölgesel kurumlar eliyle uygulanmasını, müzakere ve karşılıklı taviz mekanizmalarıyla dengeler. Bu çok katmanlı işbölümü, Habsburg topraklarının hukukî çoğulluğu ve eyalet ayrıcalıklarıyla uyumlu biçimde, Viyana’nın belirleyici konumunu korurken diğer idarî merkezler üzerinden işlevsel bir denge tesis eder. Bkz.: (Ingrao, 2000, ss. 15-17).

³⁵ Fichtner, Habsburg yönetim modelinin yapısal temelini “merkezî koordinasyon – yerel özerklik” arasındaki dengenin oluşturduğunu vurgular. Buna göre merkez (özellikle Viyana’daki merkezî konseyler ve saray daireleri) maliye, dış siyaset ve askerî seferberlik alanlarında koordinasyon kapasitesini güçlendirirken; eyalet diyetleri, ülkesel statüler ve taşra kurumları yerel hukuk düzeni ile idarî teamüllerin sürekliliğini teminat altına alarak çok katmanlı bir yetki paylaşımı üretmiştir. Fichtner ayrıca, “kurumsal dualite”nin—yani aynı işlevsel alanda merkezî ve ülkesel/dinastik kurumların eşzamanlı varlığı ile etkileşiminin—Habsburg yönetimiminin hem esnekliğini artıran hem de karar alma süreçlerinde müzakereci ve parçalı bir dinamik yaratan özgün bir karakteristik olduğunu belirtir. Bu kurumsal ikilik özellikle malî -idarî denetim ve askerî yükümlülüklerin tahsis alanlarında belirginleşmektedir. Bkz.: (Fichtner, 2003, ss. 19-21, 35-38). Macaristan Krallığı’nın anayasal organlarının (Pressburg Diyeti, palatinlik makamı, Macar Kançılıyası ve county sistemi) kurumsal işlevleri ile idarî özerklik yapısı; ayrıca Macar ve diğer taşra hazinelerinin Hofkammer ile etkileşim biçimleri bağlamında ortaya çıkan malî -dualist düzen hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: (Fichtner, 2003, ss. 21-23, 31-33).

³⁶ Habsburg Monarşisi’nin XVII. ve erken XVIII. yüzyıllardaki askerî ve idarî yapılanmasına ilişkin olarak, özellikle eyalet ve grup idarelerinin (Avusturya, Bohemya, İç Avusturya, Tirol-Vorlände) oluşturduğu çok merkezli yönetsel örgütlenmenin merkez-çevre eşzamanlılığı bağlamında incelenmesi; ayrıca İmparatorluk ve Avusturya şansölyelikleri arasındaki yetki paylaşımının, Habsburg yönetiminde kurumsal ikiliğin devletleşme süreci üzerindeki yapısal ve işlevsel etkileri açısından analitik olarak tartışılması için bkz.: (Hochedlinger, 2003, ss. 14-16, 44-47, 119).

³⁷ Bohemya kurumlarının 1620 sonrasında geçirdiği yapısal dönüşüm ve özellikle Kançılıyanın Viyana’ya nakli süreci; 1620’de Avusturya Hofkanzlei’nin idarî olarak ayrışması ve Bohemya Hofkanzlei’nin Viyana’ya taşınmasıyla birlikte Viyana’nın imparatorluk düzeyinde merkezî bir yönetim odağı hâline gelmesi üzerine ayrıntılı değerlendirmeler için bkz.: (Hochedlinger, 2003, ss. 18-19, 45-47).

³⁸ Fichtner’a göre, 1620’li yıllarda Avusturya’ya özgü müstakil bir Şansölyelik teşkilatının kurulduğu; 1624 yılında Bohemya Kançılıyası’nın Prag’dan Viyana’ya taşınmasıyla da bu birimin saray merkezî yönetimine daha etkin biçimde entegre edildiği ifade edilmektedir. Bu kurumsal düzenleme, Habsburg çok krallı yapısı içinde Viyana’nın yetkiler bakımından güçlenme sürecini hızlandırmıştır. Diğer taraftan Ingrao, bu uzun vadeli merkezileşme eğiliminin bir neticesi olarak Viyana’nın XVII. yüzyılın sonlarına doğru yalnızca siyasî ve idarî açıdan değil, aynı zamanda kültürel bir merkez olarak da tahkim edildiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla her iki tarihçinin de ortaklaşa işaret ettiği gelişmeler, Habsburg idarî mekanizmasının evriminde Viyana’nın hem kurumsal hem de kültürel bir merkez haline geldiğini ve bu sürecin çok boyutlu bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. Bkz.: (Fichtner, 2003, ss. 35-36, 42; Ingrao, 2000, ss. 98-99).

dâhil olmak üzere—hukuken ayrı bir yapı olma özelliklerini büyük ölçüde korumuştur.³⁹ Dolayısıyla bu yapısal süreklilik, Macar siyasal toplumunun geleneksel ayrıcalıkları ile Pressburg merkezli Hazine'nin malî yönetimi üzerinden, Habsburg Monarşisi'nde belirgin bir kurumsal ikiliğin sürdürülmesine olanak tanımıştır.⁴⁰

Ancak bu ikili idarî ve malî yapı, XVIII. yüzyılın başlarında yoğunlaştırılan merkezîleştirme çabalarının bir sonucu olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu dönüşüm süreci Macar Diyeti ile Viyana Sarayı arasındaki diyalektik etkileşim neticesinde varılan diplomatik bir uzlaşıyla doğrudan kraliyet yürütme yetkisini temsil eden yeni bir kurumsal modelin, merkezi Požun'da bulunan Macaristan Naiplik Konseyi'nin (*Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum*) tesis edilmesiyle sonuçlanmıştır. Zira söz konusu kurum kral adına hareket etmek ve yürütme yetkisini kullanmak üzere özel olarak görevlendirilmiştir.⁴¹ Dolayısıyla bu naiplik idaresinin yetki alanına merkezi yönetimin hemen hemen tüm yürütme faaliyetleri dahil edilirken yasama yetkisinin Macar Meclisi'nin uhdesinde kalması prensibi sürdürülmüştür.⁴² Öte yandan Naiplik konseyin coğrafi yetki alanı sınırlı tutularak yalnızca Macar Krallığı'nın belirli bir kesimini kapsaması benimsenmiş; zira Banska Hrvatska ve Erdel (Transilvanya) gibi özerk idarî birimler bu merkezi idarî yapının dışında bırakılmıştır. Nitekim söz konusu konseyin kurulmasını takiben Macar *megye* (il) idarî yapılanmasında da reform gerçekleştirilmiş ve söz konusu iller doğrudan Naiplik Konseyi'nin merkezi idaresine bağlanmıştır.⁴³ İdari dışlamaya karşın söz konusu özerk birimlerden Banska Hırvatistan'ın anayasal konumunun (devlet-hukuk statüsü) tarihsel gelişimi ile Macar taç toprakları arasındaki hukuki bağın niteliğinin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Zira Banska Hırvatistan'ın anayasal konumu temelde Macar Krallığı ile tesis edilen bağ üzerinden şekillendirilmiştir. Bu bağlamda Hırvat soylu sınıfı tarafından Aziz Stefan Tacı'nın hükümlerine altında Hırvat Krallığı, Slavonya ve Dalmaçya'nın ayrı siyasi varlıklar olarak sürdürülmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla bahsi geçen durum XVIII. yüzyılın başlarında, 1712'de ilan edilen "Pragmatik Yaptırım" (*Pragmatičke Sankcije*) belgesi ile

³⁹ 1749 tarihli "Devlet Reformu" sonrasında oluşturulan yeni idarî yapılanma şeması; bu çerçevede özellikle birleşik Avusturya-Bohemya Hofkanzlei'nin (1762) teşkili ile *Oberste Justizstelle*'nin bürokratik hiyerarşi içindeki konumuna ilişkin ayrıntılı düzenlemeler için bkz.: (Hochedlinger, 2003, s. 268). Öte yandan XVIII. yüzyılın son çeyreğinde merkezîleştirme sürecinin askerî ve idarî yapılanma üzerindeki yansımaları hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: (Hochedlinger, 2003, ss. 300-302).

⁴⁰ Macar Krallığı'nda soylu ayrıcalıklarının kurumsal düzeyde muhafazası ile Contribution (vergi) rejiminin uygulanması arasındaki gerilim, Pressburg merkezli malî-idarî yapılanmanın sürekliliği ve eyalet-merkez ikiliğinin yapısal düzlemde kurumsallaşması bağlamında değerlendirilebilir. Bu çerçevede söz konusu süreç, yalnızca idarî bir düzelenin devamı değil, aynı zamanda merkezîyetçilik ve yerel özerklik arasındaki tarihsel güç dengelerinin yeniden üretilmesi olarak da okunmalıdır. Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: (Hochedlinger, 2003, ss. 25-27, 31-37).

⁴¹ Viyana Sarayı ile Macar soyluları arasında başlatılan müzakere süreci, 1711 Szatmár Antlaşması'nı takiben başlamış olup 1723'te Pragmatik Sanksiyon'un kabulüyle kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bu süreç Habsburg hanedanının toprak bütünlüğünü ve veraset düzenini güvence altına almayı hedefleyen bir siyasi ve hukuki çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır. Macar soylularının ayrıcalıklarının tanınması karşılığında monarşinin bölünmezliğini kabul etmeleri, uzlaşının temel dayanağını teşkil etmiştir. Nitekim bu uzlaşının bir tezahürü olarak merkezi yönetimde Macar temsilini sağlayan Namyensnik Konseyi'nin tesis edilmesiyle süreç taçlandırılmıştır. Bkz.: (Kontler, 2007, ss. 202-205).

⁴² Macaristan'ın Habsburg Hanedanı yönetimindeki siyasi, idarî ve toplumsal konumuna ilişkin değerlendirme için bkz.: (Marczali, 1910, ss. 67-73).

⁴³ Macaristan Naiplik Konseyi'nin kurumsal yapılanması, hukuki temelleri ve yürütme erkine ilişkin yetki alanlarının kapsamı üzerine ayrıntılı bir çözümleme için bkz.: (Horbec, 2007, ss. 79-86, 200-207).

açıkça teyit edilmiştir. Ancak yasama alanında yalnızca iki Hırvat Meclisi kararının Macar Meclisi kararları içerisine dahil edildiği gözlemlenmektedir.⁴⁴ Bu kapsamda Horbec'in tezi XVIII. yüzyıl boyunca Hırvat soyluları ile Macar Krallığı arasındaki hukuki ve fiili ilişkinin mahiyetini detaylandırmakta; aynı zamanda Viyana'daki Macar-Hırvat Kralı ile tesis edilen iletişim mekanizmalarını incelemektedir. Söz konusu tezin ana savı, Hırvat Meclisi'nin Macar Kraliyet Sarayı Kancelaryası (Ugarske Dvorske Kancelarije) üzerinden hükümdarla doğrudan temas kurma ve onun üzerinde nüfuz elde etme çabasında olduğudur. Öte yandan Slavonya županyaları üzerindeki yönetimin devri mümkün olmamıştır; çünkü bu bölgelerin vergilendirilmesi Macar Meclisi tarafından belirlenmekteydi. Bu nedenle, Slavonya temsilcileri genellikle Hırvat Saboru'na değil, doğrudan Macar Saboru'na katılmışlardır; zira Hırvat Saboru'na katılmak onlar için bir çıkar sağlamamaktaydı.⁴⁵ Aynı şekilde Horbec, Maria Theresa'nın yönetimi sırasında gerçekleştirilen idarî reformların, Aziz Stephen'in tacına bağlı ülkeleri daha sıkı bir şekilde birleştirerek tek bir organizma haline getirdiğini vurgular. Bu merkezileşme sürecinde üç Slavonya županyasının 1779 yılına kadar Macar siyasi organlarının doğrudan idaresi altında kalmaya devam ettiği kaydedilmektedir. Buna karşılık üç Hırvat županyasının (Varaždin, Križevci, Zagreb) idarî yapılanması ancak 1759 yılında Macar županya yönetim modeli esas alınarak yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme Viyana Sarayı'nın Banska Hırvatistan'ın geleneksel soylu yönetim sistemine yönelik gerçekleştirdiği ilk önemli idarî müdahale olarak kabul görmüştür.⁴⁶

Ancak bu hukuki bağın ve idarî yapılanmanın dayandığı çerçevenin, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Viyana Sarayı'nın merkezileşme ve modernizasyon odaklı politikaları doğrultusunda sistematik bir dönüşüme uğratıldığı gözlemlenmektedir. Zira Maria Theresia dönemde Aziz Stjepan Tacı Toprakları'nda modernizasyon hedeflerine ulaşmak üzere yönetsel reformların uygulanması konusunda merkezî otorite tarafından kararlı bir tutum benimsenmiştir; bu yaklaşım, merkezî kurumların (ör. Hofkanzlei, Hofkammer ve yeni oluşturulan Staatsrat organları) yetki ve iletişim ağlarını güçlendirerek taşra ile uygulama ve malî aktarım mekanizmalarını yeniden düzenlemesini içeriyordu.⁴⁷ Öyle ki bu kararlılığın somut bir göstergesi olarak 1741 yı-

⁴⁴ Pragmatik Yaptırım, Banska Hrvatska'nın anayasal statüsünde radikal bir kırılmadan ziyade, onun dönüşüm sürecine ideolojik ve siyasi bir zemin teşkil etmiştir. Zira, hukuki düzlemde Hırvatlar — özellikle Hırvatski sabor ve ban makamı — bir dizi ayrıcalığını muhafaza etmiş olsa da, XVIII. yüzyıla damgasını vuran reform dalgaları — kameralist yeniden yapılanma, Haugwitz-Kaunitz politikaları ve 1767'deki Kraliyet Konseyi (Kraljevsko vijeće) düzenlemeleri — fiili yürütme yetkilerini merkezî kurumlara aktararak bölgenin yerel öz-yönetim kapasitesini belirgin biçimde zayıflatmıştır. Dolayısıyla, söz konusu anayasal statü "korunmuş ancak zayıflatılmış" bir karakter taşımaktadır: hukuki çerçeve büyük ölçüde aynen kalmış, buna karşın idarî pratik ve yönetim alanlarında merkezîyetçi dönüşüm ağırlık kazanmıştır. Pragmatik Yaptırım ve Banska Hrvatska'nın anayasal statüsüne ilişkin genel değerlendirme için bkz.: (Horbec, 2007, ss. 52-83).

⁴⁵ Hırvat Saboru'nun, Macar Kraliyet Sarayı Kançlıyısı aracılığıyla hükümdarla doğrudan temas kurma ve böylece siyasal nüfuz alanını muhafaza etme yönündeki girişimleri; ayrıca Slavonya župalıklarının malî-idarî yapılanma itibarıyla Macar yönetim mekanizmasına doğrudan bağlı olmaları nedeniyle, bu bölgelere ait temsilcilerin Hırvat Saboru'ndan ziyade Macar Diyeti'ne yönelmeleri sonucunda ortaya çıkan kurumsal ve yetki paylaşımı sorunları hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: (Horbec, 2007, ss. 16-17, 20, 22-24).

⁴⁶ Merkezileşme süreci bağlamında Hırvat ve Slavonya županelerinin idarî örgütlenmelerindeki yapısal farklılıkların, bu birimlerin Habsburg Monarşisi'nin yönetsel sistemiyle bütünleşme biçimleri üzerindeki etkileriyle birlikte incelenmesi için bkz.: (Horbec, 2007, ss. 92-93, 104-107).

⁴⁷ Habsburg Monarşisi'nde merkezileşme süreci ile saray kurumlarının XIX. yüzyıl ortalarına doğru modern idarî mekanizmalar ve malî yapılanmalar doğrultusunda geçirdiği dönüşüm üzerine tartışmalar; özellikle *Hofkanzlei*, *Hofkammer* ve *Staatsrat* gibi kurumsal organların işlevsel yeniden tanımlanışı ve bürokratik rasyonelleşme bağlamında değerlendirilmesi için bkz.: (Evans, 1990, ss. 189-207).

lındaki koronasyon diyeti sonrasında Macar Diyeti'nin yalnızca sınırlı sayıda çağrıldığı; özellikle 1751 ve 1764–1765 oturumlarının bu dönemin belirgin istisnaları olduğu ve 1765 sonrasında Maria Theresia'nın döneminin kalan yıllarında diyetleri daha az sık çağırma tercih ettiği not edilmiştir — bu durum Saray'ın, modernleşme reformlarına direnç gösteren ve merkeziyetçi yaklaşımları benimsemeyen geleneksel kurumsal yapıların etkisini azaltmaya yönelik stratejik bir tercih yaptığını göstermektedir.⁴⁸ Nitekim bu süreçte, Aziz Stjepan Tacı Toprakları'na dair Viyana Sarayı'nın daha etkin politikalar geliştirmesinde belirleyici roller üstlenen devlet adamlarından birinin Wenzel Anton von Kaunitz olduğu ve Kaunitz çevresinin merkezî iktidarın güçlendirilmesi bağlamında doğu topraklarının kaynaklarının daha sistematik biçimde seferber edilmesi gereğini vurguladığı görülmektedir; bu düşünce, Saray'da hâkim olan modernizasyon-yönelimli devlet aklıyla uyumlu olarak politika tasarımı ve uygulama tercihlerini etkilemiştir.⁴⁹ Ayrıca Saray'ın Macaristan'a yönelik somut siyasi adımlarının başlıca öncü uygulayıcısı ve tasarlayıcısı olarak Devlet Konseyi üyesi Egid (Egidus/Egyd) von Borié'nin rolü kayda değerdir: Borié'nin hem finansal/ idarî reformlarda hem de taşra yerleşim ve imar politikalarında etkili olduğu, özellikle Banat (Temeşvar) yerleşim, cezalandırma ve işe yerleştirme uygulamalarında Saray'a danışmanlık yaptığı belgelenmiştir.⁵⁰ Banska Hrvatska özelinde değerlendirildiğinde, Hırvat Sabor'unun yapısal ve işlevsel mekanizmalarının Viyana Sarayı ile düzenli ve sistematik bir idarî iletişim ağı tesis etme konusunda yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Zira bu yetersizliğin temelinde, sınıfsal ayrıcalıklar ve geleneksel yönetim paradigmaları üzerinde ısrarla durulması yatmaktadır. Öte yandan modernleşme dinamiklerinin bir gereği olarak, yerel yönetim birimlerine—şehirler ve županyalar dahil olmak üzere—yönelik karar ve uygulamaların etkin biçimde aktarılması ihtiyacı, Saray Şansölyeliği ve Saray Hazinesi gibi merkezî kurumlar aracılığıyla karşılanmıştır. Hatta belirli görev ve coğrafi alanlarda uzmanlaşmış diğer saray birimleri de bu süreçte önemli bir rol üstlenerek, idari boşlukların doldurulmasına ve merkezî otoritenin taşrada sürekliliğinin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.⁵¹

Maria Theresa'nın merkeziyetçi reformları bağlamında, 1767 yılında Kraliçe tarafından Dalmaçya, Hırvatistan ve Slavonya krallıklarını kapsayan idarî bir kurum olarak Hırvat Kraliyet Konseyi (*Hrvatsko Kraljevsko Vijeće/ Consilium Regnum Croaticum*) tesis edilmiştir. Bu kurum, Viyana merkezli aydınlanmacı-mutlakiyetçi modelin bir uzantısı olarak, bölgesel yasaların uy-

⁴⁸ XVIII. yüzyıl Macar toplumsal zümreleri ile Diyet kurumunun işleyişine dair kapsamlı bir analiz için; bu bağlamda Diyet'in kurumsal kapasitesinin sınırları, soyluluk temelli ayrıcalıkların siyasal karar alma süreçlerindeki belirleyici rolü ve merkez-taşra etkileşimlerinin yönetim pratiklerine etkisine ilişkin analitik bir çerçeve için bkz.: (Szijártó, 2007, ss.119-139). Öte yandan, 1764-65 dönemine ait diyetin iç siyasette bir kırılma noktası olarak değerlendirilmesi ve Maria Theresia dönemi boyunca diyetlerin çağırma sıklığı konusundaki tartışmaların ele alınması; ayrıca 1741 Coronation Diyeti ile 1751 ve 1764 oturumları arasındaki uygulama farklılıklarının vurgulanması için bkz.: (Forgó, 2021, ss. 73-95).

⁴⁹ Kaunitz ve onun bürokratik çevresinin Doğu Macaristan, Hırvatistan ve Transilvanya kaynaklarını merkezi iktidarın güçlendirilmesi amacıyla harekete geçirme yönündeki önerilerine dair ayrıntılı analizler için bkz.: (Evans, 1990, ss. 189-207; Szabo, 1994, ss. 305-315).

⁵⁰ Egid von Borié'nin yaşamı, Staatsrat'taki görevleri ve Banat bölgesindeki iskân politikalarındaki etkinliği, dönemin arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklarda ayrıntılı biçimde belgelenmiştir; ayrıca Borié, Maria Theresia döneminde yürütülen idarî ve malî reformlarda önemli bir aktör olarak klasik literatürde sıkça anılmaktadır. Bkz.: (Arneth, 1876, ss. 159-160; Ember, 1982, ss. 43-54).

⁵¹ Hırvat Sabor'un yapısal ve işlevsel eksiklikleri, esas olarak sınıfsal ayrıcalıklar ve geleneksel paradigmanın sürdürülmesi ile ilişkilendirilebilir; bu bağlamda merkezi saray kurumlarının rolü, söz konusu eksikliklerin yarattığı idarî boşlukları doldurma işlevi çerçevesinde değerlendirilmesi için bkz.: (Horbec, 2007, ss. 23-25, 27-33).

gulanması, kral fermanlarının icrası ve yerel idarenin denetimi gibi geniş yetkilerle donatılmıştır.⁵² Kurumsal yapıyı, yetki dağılımını ve üyelik esaslarını düzenleyen talimatname 1767 ve 1770'teki talimatname tamamlayıcı ek hükümlerine göre başkanlık Ban'a aitti; konsey ise beş konsilyer (*consiliarii*) ile çeşitli sekreterlik ve ofislerden oluşmaktaydı. Öte yandan Kraliyet Konseyi'nin eğitim, kilise işleri, *urbar*⁵³ düzenlemeleri, vergi ve gümrük sistemleri, mahallî adli denetim, nüfus politikaları ve altyapı çalışmaları gibi alanlarda yetkili kılınması, pratikte kısa sürede yerel meclislerin yürütme fonksiyonlarını büyük ölçüde devralmasına yol açmıştır.⁵⁴ Dolayısıyla Kraliyet Konseyi'nin merkezî aygıtı güçlendirmesi ve Sabor'un yetkilerini budaması, Hırvat soylularının tepkisini çekmiştir. Diğer taraftan kurumun faaliyetleri bölgedeki geleneksel yetki dengelerini değiştirmiş; vergi gelirlerinin doğrudan devlet hazinesine aktarılması gibi malî düzenlemelerle Sabor'un denetim ve bütçe ayrıcalıkları önemli ölçüde kısıtlanmıştır.⁵⁵ Zira bu merkezîyetçi yönelim yalnızca iç dengeleri etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Macar idari birimleri ile olan ilişkileri de yeniden şekillendirmiştir. Nitekim II. Joseph dönemindeki idari reorganizasyon sürecinde, 16 Ağustos 1779'da Maria Theresa, Kraliyet Konseyi'ni feshederek yetkilerini Macaristan Kral Naibi Konseyi'ne (*Ugarsko Namjesničko Vijeće/ Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum*) devretmiştir.⁵⁶ Bu devirle birlikte, Ban'ın Macar Konseyi'nde görüş bildirebilmesi dışında Hırvat temsili sınırlandırılmış; Sabor'un onayı aranmaksızın yapılan bu düzenleme, Hırvat topraklarının idari açıdan Macar merkezli organlara bağlanmasına zemin hazırlamıştır.

⁵² Hırvat Kraliyet Konseyi'nin (1767-1779) idarî yapısına ilişkin özet bilgi, kurumun yetki alanı ve işlevsel tanımı; ayrıca idarî merkez değişiklikleri (1767-1776 arasında Varaždin, 1776-1779 arasında Zagreb) ile fesih süreci ve yetkilerinin Habsburg yönetim yapısındaki diğer organlara devrine dair ayrıntılar için bkz.: (Herkov, 1968; Karaman, 1964, ss.183-212).

⁵³ *Urbar* olarak adlandırılan belge, Orta Çağ ve erken modern dönem Avrupa'sında –özellikle Habsburg Monarşisi gibi feodal yapıların hâkim olduğu coğrafyalarda– toprak sahipleri ile köylüler arasındaki ilişkileri resmî olarak kayıt altına alan yazılı bir envanter işlevi görmekteydi. Bu belgeler, bir lord, soylu aile veya kilise gibi mülk sahiplerinin arazilerinde yaşayan serf ya da yarı-serf statüsündeki köylülerin haklarını, yükümlülüklerini ve ödemelerini ayrıntılı biçimde düzenliyordu. Dolayısıyla hem tapu kaydı hem de vergi defteri niteliği taşıyan urbarlar, toprak mülkiyeti ve gelir ilişkilerine dair istikrarlı ve sürekli bir kayıt mekanizması oluşturmuştur. Urbar belgelerinde toprak sahibinin kimliği, bağlı köy ve arazilerin listesi, her bir köylünün adı ve işlediği toprak miktarı gibi temel bilgiler yer alırdı. Öte yandan köylülerin aynı veya nakdî olarak ödemekle yükümlü oldukları kiralar, angarya anlamına gelen *robot* hizmetleri kapsamındaki işgücü zorunlulukları ile hayvan vergisi ve miras vergisi gibi çeşitli ek malî yükümlülükler de bu belgelerde detaylandırılırdı. Diğer taraftan köylülerin ormanlardan yararlanma hakkı gibi belirli imtiyazları da urbarlar aracılığıyla kayıt altına alınarak güvenceye bağlanmıştır. XVIII. yüzyılda, Habsburg Monarşisi'nde İmparatoriçe Maria Theresa döneminde urbar sistemine yönelik kapsamlı reformlar hayata geçirilmiştir. *Urbarialregulierung* olarak adlandırılan bu düzenlemeler, toprak sahiplerinin keyfî uygulamalarını sınırlandırmayı, köylülerin hukukî ve ekonomik durumlarını iyileştirmeyi ve devletin vergi tahsilatını daha öngörülebilir ve verimli bir hale getirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda köylü yükümlülükleri standartlaştırılmış ve yasal bir çerçeveye oturtularak daha adil ve şeffaf bir düzen oluşturulmuştur. Zira Maria Theresa dönemi urbar düzenlemeleri, sadece idarî bir envanter olmanın ötesine geçerek, sosyo-ekonomik yapıyı modernleştirmeyi amaçlayan ve merkezî otoritenin gücünü pekiştiren stratejik bir müdahale aracı olarak tarihsel bir önem kazanmıştır. Bkz.: (Schäfer, 1964, ss. 297-363).

⁵⁴ 1767 Talimatname metni ile 1770 tarihli ek düzenleme, ilgili organın yetki dağılımı, idarî yapılanması ve karar alma süreçlerine ilişkin örgütsel işleyişin kapsamlı incelemesi için bkz.: (Pandžić, 1977, ss. 185-205).

⁵⁵ Habsburg yönetiminin merkezî reformlarının Hırvat topraklarındaki siyasal-idarî yapılar üzerindeki dönüştürücü etkileri ile Sabor'un özerk yetki alanı ve merkezî otorite arasındaki kurumsal yetki çatışmasını ayrıntılı biçimde ele alan bir kurumsal tarih incelemesi için bkz.: (Beuc, 1985).

⁵⁶ "Kraljevinsko vijeće", *Hrvatska Enciklopedija*, Çevrimiçi baskı, Zagreb: Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, 2013-2025. Erişim tarihi: 20 Eylül 2025. <https://enciklopedija.hr/clanak/kraljevinsko-vijece>

Sonuç ya da Habsburg Modernleşmesi Üzerine Bir Çözümleme

Kuşkusuz bu çalışma, Habsburg modernleşmesinin Aydınlanma düşüncesinin edilgen bir alıcısı olmaktan ziyade, Christian Wolff'un doğal hukuk sistemi ve kamu yönetimi bilimi (*Po-lizeiwissenschaft*) ile şekillenen ve pratik devlet aklına (*ratio status*) dayalı bilinçli bir siyasi proje olduğunu ortaya koymaktadır. Temel argümanı desteklemek üzere, Maria Theresia döneminde başlatılan reform sürecinin Haugwitz ve Kaunitz gibi stratejik figürler eliyle yürütüldüğü görülmüştür. Bu bağlamda merkezî bürokrasinin güçlendirilmesi, malî konsolidasyon ile eğitim ve kamu yönetiminin rasyonalizasyonu başlıca hedefler olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla *Directorium* ve *Staatsrat* gibi kurumsal yapılar tesis edilirken, *Theresianisches Kataster* aracılığıyla malî düzenlemelere gidilmiştir. Öte yandan söz konusu merkezîleşme çabalarının monarşinin jeopolitik gerçeklikleri nedeniyle seçici bir coğrafi uygulama alanı bulduğu gözlemlenmiştir. Zira Macaristan ve Hırvatistan gibi bölgelerde komitat sistemi ve Sabor gibi geleneksel yapılar muhafaza edilirken, merkezî nüfuz dolaylı araçlarla artırılmaya çalışılmıştır. Bu diyalektik süreç, II. Joseph'in radikal reformları ve II. Leopold'un uzlaşmacı sentezi ile tamamlanmıştır.

Araştırmanın temel katkısı, "aydınlanmış mutlakiyet" kavramının salt felsefi bir yanıma olmaktan çıkarılarak somut kurumsal dönüşümler, entelektüel ağlar ve bölgesel varyasyonlar üzerinden yeniden yorumlanmasıdır. Diğer taraftan Habsburg modernleşmesinin merkezîleşme ile çok uluslu yapının gerektirdiği esneklik arasında gerilimli bir denge üzerine inşa edildiği tezi çalışmanın özgün çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Sonnenfels ve Justi gibi düşünürlerin entelektüel katkılarının, modernleşme sürecinin teorik temellerinin anlaşılmasına önemli ölçüde olanak sağladığı değerlendirilmektedir. Ancak çalışmanın ağırlıklı olarak merkezî bürokratik belgelere ve elit söylemlere odaklanması, reformların taşradaki gündelik hayata ve farklı sosyal sınıflar üzerindeki somut etkilerini yansıtmaya kapasitesini sınırlandırmıştır. Bu durum merkezî politikaların toplumsal gerçeklikle etkileşimine dair bütüncül bir kavrayışın oluşmasını engellemiştir.

Bu tespitler ışığında, gelecek araştırmalar için reformların yerel düzeydeki uygulanışının mikro-tarihsel yöntemlerle incelenmesi ve eyalet ile köy arşivlerine dayalı çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca Habsburg modernleşme modelinin, aynı dönemdeki Osmanlı veya Romanov imparatorlukları gibi diğer çok uluslu emperyal yapılarla karşılaştırmalı analizinin, XVIII. yüzyıl imparatorluk yönetişimi literatürüne kritik bir derinlik kazandıracağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- ARNETH, A. R. von (1876). "Borié, Egid Freiherr von". *Allgemeine Deutsche Biographie*. Bd. 3: 159-160.
- BAUMGART, P. (1995). "Friedrich Wilhelm Graf Haugwitz, Schlesien und die Österreichische Staatsreform von 1749". *Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte*. 5: 59-74.
- BEALES, D. (1990). "Social Forces and Enlightened Policies". *Enlightened Absolutism: Reform and Reformers in Later Eighteenth-Century Europe*. (ed. H. M. Scott). London: Macmillan/Red Globe Press: 37-53.

- BELLER, S. (2018). *The Habsburg Monarchy, 1815-1918*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BEUC, I. (1985). *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije: Pravnopovijesne studije*. Zagreb: Pravni fakultet.
- FICHTNER, P. S. (2003). *The Habsburg Monarchy, 1490-1848: Attributes of Empire*. New York: Palgrave Macmillan.
- FINDEISEN, J.-P. (2005). "Kameralismus". *Lexikon zum Aufgeklärten Absolutismus in Europa*. (ed. Helmut Reinalter). Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag: 337-343.
- FORGÓ, A. (2021). "Rebellious Priests? The Catholic Clergy and the Diet, 1764-1765". *The Hungarian Historical Review*. 10/1: 73-95.
- GANT, B. (2005). "Kaunitz-Rietberg, Wenzel Anton, Fürst von". *Lexikon zum Aufgeklärten Absolutismus in Europa*. (ed. Helmut Reinalter). Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag: 371-373.
- GÖNCZI, K. (2008). *Die Europäische Fundamente der Ungarischen Rechtskultur*. Frankfurt am Main: Max-Planck-Institut.
- GRUNERT, F. (2005). "Wolff, Christian." *Lexikon zum Aufgeklärten Absolutismus in Europa*. (ed. Helmut Reinalter). Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag: 638-643.
- HASELSTEINER, H. (1983). *Joseph II. und die Komitate Ungarns: Herrscherrecht und ständischer Konstitutionalismus*. Viyana, Köln, Graz: Böhlau.
- HERKOV, Z. (1968). *Kraljevsko Vijeće za Kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju*. Zagreb: Odvjetnik.
- HIBST, P. (1990). "Gemeiner Nutzen: Begriffsgeschichtliche Untersuchungen zur Politischen Theorie vom 5. Vorchristlichen bis zum 15. Nachchristlichen Jahrhundert". *Archiv für Begriffsgeschichte*. 33: 60-95.
- HOCHEDLINGER, M. (2003). *Austria's Wars of Emergence: War, State and Society in the Habsburg Monarchy, 1683-1797*. London/New York: Routledge.
- HORBEC, I. (2007). "Stvaranje Jedne Institucije Prosvijećenog Apsolutizma: Kraljevsko Vijeće za Kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju". *Nikola Škrlec Lomnički 1729-1799*. (ed. Eugen Pusić). Sv. IV. Zagreb: Hrvatski Institut za Povijest: 47-264.
- INGRAO, C. W. (2000). *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*. 2. ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- JUSTI, J. H. G. von (1782). *Grundsätze der Polizeywissenschaft*. Göttingen: Vandenhoeck.
- KARAMAN, I. (1964). "Djelatnost Trgovinsko-Gospodarske Komisije Hrvatskog kraljevskog Vijeća (1769-1779)". *Historijski Zbornik*. 18: 183-212.
- KLUETING, H. (2005). "Justi, Johann Heinrich Gottlob von". *Lexikon zum Aufgeklärten Absolutismus in Europa*. (ed. Helmut Reinalter). Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag: 333-336.
- KONTLER, L. (2007). *Povijest Mađarske. Tisuću godina u Srednjoj Europi*. Zagreb: Srednja Europa.

- KOSELLECK, R. (1979). *Vergangene Zukunft. Zur Semantik Geschichtlicher Zeiten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- KOSELLECK, R. (2004). "Begriffsgeschichte and Social History". *Futures Past: on the Semantics of Historical Time*. (Trans. K. Tribe). New York, NY: Columbia University Press: 75-92. (Note: Bu kaydın orijinalinde yazar Reinhart Koselleck olarak tek giriş vardır; burada hem orijinal kitap hem de derleme içindeki makale ayrımını yaptım.)
- Kraljevinsko vijeće (2013–2025). *Hrvatska Enciklopedija* (Çevrimiçi baskı). Erişim tarihi: 20 Eylül 2025. [Kraljevinsko vijeće — Hrvatska Enciklopedija](#)
- KREMERS, H. (1988). "Das Kameralistische Werk von Joseph von Sonnenfels. Einige neue Aspekte der Quellenforschung". *Joseph von Sonnenfels*. (ed. Helmut Reinalter). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: 171-190.
- MARCZALI, H. (1910). *Ungarische Verfassungsgeschichte*. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr.
- MITCHELL, A. W. (2018). *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- OGRIS, W. (1988). "Joseph von Sonnenfels als Rechtsreformer". *Joseph von Sonnenfels*. (ed. Helmut Reinalter). Wien: Verlag der VÖAW: 11-95.
- OTRUBA, G. (1983). "Verwaltung, Finanzen, Manufakturen, Gewerbe, Handel und Verkehr, Technisch-Gewerbliche Bildung und Bevölkerungsentwicklung". *Österreich im Zeitalter des Aufgeklärten Absolutismus*. (ed. Erich Zöllner). Wien: Österreichischer Bundesverlag: 103-150.
- PANDŽIĆ, M. (1977). "Naputak za Hrvatsko kraljevsko vijeće iz 1767g. i Nadopuna Naputka iz 1770." *Arhivski Vjesnik*. 19–20/1: 185-205.
- REINALTER, H. (1988). "Joseph von Sonnenfels als Gesellschaftstheoretiker". *Joseph von Sonnenfels*. (ed. Helmut Reinalter). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: 139-156.
- REINALTER, H. (2005). "Naturrecht". *Lexikon zum Aufgeklärten Absolutismus in Europa*. (ed. Helmut Reinalter). Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag: 434-435.
- R. J. W. EVANS (1990). "Maria Theresa and Hungary". *Enlightened Absolutism: Reform and Reformers in Later Eighteenth-Century Europe*. (ed. H. M. Scott). London: Macmillan/Red Globe Press: 189-207.
- SCHÄFER, A. (1964). "Die ältesten Zinsrödel im Badischen Generallandesarchiv (Karlsruhe). Rödel als Vorläufer und Vorstufen der Urbare". *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*. 112: 297-363.
- SCHNEEWIND, J. B. (1998). *The Invention of Autonomy: A History of Modern Moral Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SZABO, F. A. J. (1994). *Kaunitz and Enlightened Absolutism, 1753-1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SZABO, F. A. J. (2018). "Cameratism, Josephinism, and Enlightenment: The Dynamic of Reform in the Habsburg Monarchy, 1740–92". *Austrian History Yearbook*. 49: 1-14.

- SZIJÁRTÓ, I. M. (2007). "The Diet: The Estates and the Parliament of Hungary, 1708–1792". *Bündnispartner und Konkurrenten des Landesfürsten? Die Stände in der Habsburgermonarchie*. (eds. Gerhard Ammerer, William D. Godsey Jr., Martin Scheutz, Peter Urbantsch, Alfred Stefan Weiss). Wien–München: R. Oldenbourg Verlag: 119–139.
- TRIBE, K. (1984). "Cameratism and the Science of Government". *The Journal of Modern History*. 56/2: 263–284.
- TRIBE, K. (1988). *Governing Economy: The Reformation of German Economic Discourse, 1750–1840*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAYLOR, A. J. P. (1948). *The Habsburg Monarchy 1809–1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*. London: Hamish Hamilton.
- VOCELKA, K. (2001). *Österreichische Geschichte 1699–1815: Glanz und Untergang der höfischen Welt: Repräsentation, Reform und Reaktion im habsburgischen Vielvölkerstaat*. Wien: Ueberreuter.
- WAKEFIELD, A. (2009). *The Disordered Police State: German Cameralism as Science and Practice*. Chicago: University of Chicago Press.
- WAKEFIELD, A. (2014). "Cameratism". *Encyclopedia of Law and Economics*. (ed. J. Backhaus). New York, NY: Springer: 1–7.
- WALTER, F. (1938). *Die Österreichische Zentralverwaltung. II. Abt.: Von der Vereinigung der Österreichischen und Böhmisches Hofkanzlei bis zur Einrichtung der Ministerialverfassung (1749–1848). Bd. 1/1: Die Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung in der Zeit Maria Theresias (1740–1780)*. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger.
- WOLFF, C. (2017). *The Law of Nations Treated According to the Scientific Method*. (çev. Joseph H. Drake). Indianapolis: Liberty Fund.

EXTENDED ABSTRACT

The article reinterprets the modernization process of the Habsburg Monarchy between 1740 and 1790—commonly examined under the heading of “enlightened absolutism”—by extending it beyond mere military-fiscal imperatives and recasting it instead as an intellectual project grounded in natural law (*Naturrecht*) and the cameralist *Polizeiwissenschaft*. Its central thesis posits that the natural-law doctrine shaped by Christian Wolff’s systematic rationalism, together with the notions of “good police” (*gute Policy*) and *Polizeystaat* institutionalized within the framework of German cameralism, permeated Habsburg state practice in an organic manner; thereby constructing a rational architecture of governance typified as a *Rechts- und Polizeistaat* (state of law and order). Within this framework, reforms are analyzed not merely as administrative techniques or crisis responses but as a project of *ratio status*—a “reason of state” carried by the monarch and the court intelligentsia.

Structured both chronologically and thematically, the study situates its analysis along a dialectical, three-stage line of reigns comprising the pragmatism of Maria Theresa, the radicalism of Joseph II, and the synthesis pursued by Leopold II. In the first stage, the military-financial crisis rendered visible by the War of the Austrian Succession and the loss of Silesia is confronted through measures such as the strengthening of the central bureaucracy under Haugwitz,

the expansion of the tax base via the *Theresianisches Kataster*, and the construction of a standing army and a regular treasury. These reforms are described as a capacity-building program that, under the discourse of natural justice and rationality, blunts estate privileges, incorporates ecclesiastical and noble lands into the tax system, and pursues an integrated *Gesamtstaat*. In this phase, cameralism provides the theoretical background linking welfare and order to military strength according to the proposition “a happy and productive population = a powerful state.”

The second stage is defined by Joseph II’s Jacobin-tinged radicalism, which—through the abolition of serfdom, the provision of religious toleration, and the subordination of the Church to state oversight—represents a Neo-Jansenist and Josephinist trajectory of cameralist-statist secularization and centralization. The Church is transformed into a subsystem of public administration; monastic revenues are redirected toward education and social policies; and papal authority is subjected to state filtering through *placetum* regimes. Sovereignty is thus redefined not by theological authority but through resource mobilization, administrative centralization, and the production of security. Religion becomes an area rationalized to the benefit of the public good and military-fiscal capacity rather than positioned “against the state.” Yet this radical program reaches an impasse due to the resistance of the empire’s multinational social structure and entrenched local privileges.

In the third stage, Leopold II seeks to reconcile the Josephinist reform legacy with the cautious line of Maria Theresa; the aim is to preserve reform achievements while reestablishing political and social stability. The article conceptualizes this period as the synthesis moment of the dialectical process: a phase of recalibration in which the drive toward absolute rationalization is balanced against the institutional and social realities of a multilayered imperial structure.

On the intellectual plane, the article discusses in detail Wolff’s natural-law systematics, which synthesizes the lines of Hobbes, Locke, and Leibniz. In Wolff, natural law is presented not as grounded in sovereign will but in the teleological-perfectionist necessities of reason, thus marking a rupture from Hobbesian voluntarist theology and purely positivist conceptions of law. Pufendorf’s emphasis on sociability and external obligation is internalized through Leibnizian perfectionism, rendering the categories of right, duty, and public welfare components of a rational order. This theoretical framework enables *Polizeiwissenschaft* to transform into a cameral “science of governance” oriented around *ordo*, *utilitas*, and *gemeiner Nutz*, establishing an applied bridge between natural law and police science in fields such as mining administration, fiscal policy, and the regulation of population and production.

On the institutional and administrative plane, the study analyzes in detail the centralizing initiatives launched under Haugwitz’s *Directorium in publicis et cameralibus* and the reforms carried out by Kaunitz around the *Staatsrat*, which introduced functional differentiation and specialization. While the *Directorium* sought unified governance and coordination by consolidating politics and finance under a single authority, the bottlenecks experienced after the Seven Years’ War pushed Kaunitz toward a more rational model of portfolio separation—

drawing inspiration from the French *Conseil d'État*—through the establishment of the State Council, independent accounting bodies, and specialized treasuries. During this process, the separation of executive and judiciary is emphasized; the relative independence of the *Oberste Justizstelle* is maintained, affirming the principle that “justice is not an act of execution.”

At the regional level, the article devotes particular attention to the geographical differentiation of reforms. While centralization and cameralist restructuring were applied in depth in Inner Austria, Bohemia, and Moravia, regions such as the Kingdom of Hungary and Banska Croatia were kept outside direct reform due to their historical autonomies and estate-based constitutional order. Here the concepts of “strategic exclusion” and indirect influence are employed: the Hungarian *comitatus* system, the *Tripartitum*-based estate constitution, and the Hungarian Court Treasury and Court Chancellery in Pressburg continued to exist alongside Vienna-centered coordination; institutions such as the *Consilium Locumtenentiale Hungaricum* facilitated the reorganization of executive authority in the name of the crown. In the case of Banska Croatia, the study examines a regime of autonomy legally protected after the Pragmatic Sanction yet effectively weakened by cameralist and centralizing practices.

In conclusion, the study emphasizes that Habsburg modernization cannot be reduced to military-fiscal capacity building alone; rather, through the statization of education policies, the codification and rationalization of law, the reconfiguration of tax logic, and the social-engineering ideals that redefined state–society–individual relations, it constituted an overarching modernization project. This transformation not only secured the short-term survival of the monarchy but also constructed the administrative and legal infrastructure that enabled it to confront the nationalist challenges of the nineteenth century.